

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 15 (Nisan/April 2024), s. 14-71.

Geliş Tarihi-Received: 01.04.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 17.04.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1462788

Tıbbı Dair Pratik El Kitabı Olarak Hazırlanmış Bir Eser: Hekimbaşı Emîr Çelebi'nin Neticetü't-Tıbb'ı

A Work Prepared as a Practical Handbook on Medicine: Chief Physician Emir Çelebi's Netijet al-Tıbb

Ahmet AKDAĞ*

Öz

Matematik ve hikmet ilimlerine vukûfiyetinin yanı sıra tıp ilminde elde ettiği tahsil, deneyim ve başarı sonucu öncelikle Kahire'deki Kalavun Dârüşşifâsı'nda, ardından Osmanlı Devleti'nde yaklaşık 16 yıl hekimbaşı olarak görev yapan Emîr Çelebi, tıp ilmindeki tecrübe ve birikimini yazdığı eserlerle göstermiştir. Müellifin *Enmûzecü't-Tıbb* ve *Neticetü't-Tıbb* olmak üzere konuyla ilgili iki eseri bugün elimizde mevcuttur. Bunlardan *Enmûzecü't-Tıbb* 1034/1625 yılında *Neticetü't-Tıbb* ise 1036/1627'de yazılmıştır. Madde başı olarak toplam 129 hastalığa yer veren *Neticetü't-Tıbb*, müellifin daha önce yazdığı *Enmûzecü't-Tıbb* adlı eserindeki hususların daha pratik bir hâle getirilmiş hâlidir. Dîbâce, cetvelle çizilmiş 9 sütundan oluşan ana kısım ve Cevrî İbrâhim Çelebi tarafından eserin yazılışına veya istinsahına tarih düşülen bir şiirden müteşekkil bu eser, hekimler için pratik bir el kitabıdır. Eserin birinci sütununda hastalıkların ad ve tarifleri, ikincisinde sebeplerine işaret eden tabiat özellikleri, üçüncüsünde hastanın nabzının atma şekli, dördüncüsünde idrarının rengi, beşincisinde hastalık süresince hangi gıdaların yenmesi gerektiği, altıncısında kullanılacak ilaçlar, yedincisinde kan almak gerekip gerekmediği, sekizincisinde hastanın nelerden sakınması gerektiği ve dokuzuncusunda hastaya sürülecek yağlar üzerinde durulmuştur. Emîr Çelebi'nin *Neticetü't-Tıbb* adlı eserini ele alan bu çalışma, temelde üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Emîr Çelebi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde çalışmamızın konusunu teşkil eden *Neticetü't-Tıbb*'in yazılış tarihi, muhtevası ve nüshaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise en eski tarihli nüsha esas alınarak eserin transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı tıbbı, Emîr Çelebi, *Neticetü't-Tıbb*, hekimbaşı, tedavi.

Abstract

In addition to his knowledge in the fields of mathematics and philosophy, as a result of his education, experience and success in the science of medicine, Emir Çelebi, who served as chief physician first in the Qalavun Hospital in Cairo and then in the Ottoman Empire for about 16 years, has demonstrated his experience and knowledge in the science of medicine with his works. There are available two works on medicine, *Enmuzaj al-Tıbb* and *Netijet al-Tıbb*. *Enmuzaj al-Tıbb* was written in 1034/1625 and *Netijet al-Tıbb* in 1036/1627. *Netijet al-Tıbb*, which includes 129 diseases in total, is a more practical version of the author's previous work *Enmuzaj al-Tıbb*. This work, which consists of a preamble, a main part consisting of 9 columns drawn with a ruler, and a poem dated by Cevri İbrahim Çelebi to the writing or the printing

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: ahmetakdag4402@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7895-1293.

of the work, is a practical handbook for physicians. It is focused in the first column of the work, the names and descriptions of the diseases, in the second, the natural characteristics that point to their causes, in the third, the way the patient's pulse beats, in the fourth, the colour of his urine, in the fifth, which foods should be eaten during the illness, in the sixth, the medicines to be used, in the seventh, whether it is necessary to take blood, in the eighth, what the patient should avoid, and in the ninth, information about the oils to be applied to the patient. This study, which deals with Emîr Çelebi's *Netijet al-Tıbb*, basically consists of 3 parts. It is given information about Emîr Çelebi's life and works in the first chapter. In the second chapter, information is given about the writing date, content and copies of *Netijet al-Tıbb*. In the third part, the transcribed text of the work is given based on the oldest dated copy.

Keywords: Ottoman medicine, Emîr Çelebi, *Netijet al-Tıbb*, chief physician, healing.

Giriş

İnsanoğlu, bir arada yaşamaya başladığından itibaren aralarındaki düzen ve birliği sağlamak maksadıyla temsilci, yönlendirici, yol gösterici, toplayıcı vb. vasıfları haiz bir rehber/önder/yönetici seçme gereksinimi duymuştur. Hâliyle söz konusu rehber/yöneticinin sağlığına halkın diğer fertlerinden daha fazla önem atfedilmiştir. Bunun neticesi olarak sağlık konusunda tecrübe veya tahsille elde edilmiş birtakım bilgilere sahip şifacı, tabip, hekim vb. adlarla anılan kişiler, başta yöneticiler olmak üzere hastalanan kişiler için birtakım tedavi yöntemleri uygulamışlardır. Zamanla hekimlerin yöneticisi, başı anlamındaki "hekimbaşı" terimine karşılık farklı medeniyetlerde çeşitli kavramlar kullanılmıştır. Bu kavramı karşılamak üzere Hititlerde "UGULA LÚA.ZU, GAL LÚ.MEŞA.ZU, LÚA.ZU SAG" (Serin, 2020, s. 2), Doğu Roma İmparatorluğu'nda "arkhiatrus" (Serin, 2020, s. 4), Uygurlarda "Otaçı İligi" (Bayat, 1999, s. 3), İslam devletlerinde "reîsü'l-etibbâ" (Akpınar, 1998, s. 160), Gazneliler ve Anadolu Selçuklu Devleti'nde "melikü'l-hükemâ" (Serin, 2020, s. 5; Bayat, 1999, s. 3), Osmanlı Devleti'nde ise "ser-etibbâ, reîsü'l-etibbâ ve hekimbaşı" (Bayat, 1999, s. 3) tabirlerinin kullanıldığı görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde hekimbaşılığın resmî bir kurum olarak varlığına ne zaman kavuştuğu konusunda kaynaklarda muhtelif bilgiler mevcuttur. Sinem Serin, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde tespit ettiği bir belgeye dayanarak Osmanlı Devleti'ndeki ilk hekimbaşının Şeyhî (ö. 1429'dan sonra) olduğunu ve hekimbaşılık görevinin II. Murâd (ö. 1451) devrinin sonuna kadar devam ettiğini dile getirmiştir (2020, s. 28). Bazı kaynaklarda ise Çelebi Mehmed (ö. 1421) ve II. Murâd dönemleri hekimlerinden Şeyhî, Fâtih Sultân Mehmed (ö. 1481) dönemi hekimlerinden Ahmed Efendi, Yakup Paşa ve Ahî Çelebi gibi kişilerin hekimbaşılığın henüz resmî bir hüviyete bürünmediği zamanlarda padişahların saray hekimleri olduğu ve hekimbaşılığın resmî bir kurum hâline II. Bâyezid (ö. 1512) döneminde Muhyiddîn Mehmed Efendi ile kavuştuğu ifade edilmiştir (Sarı, 1998, s. 161; Bayat, 1999, s. 4). Osmanlı Devleti'nde Şeyhî veya Muhyiddîn Mehmed Efendi ile resmîyete kavuşan hekimbaşılık müessesesi, Sultân Abdülmecîd (ö. 1861) zamanında 17 Nisan 1850 tarihinde çıkarılan bir fermanla kaldırılmıştır (Altıntaş, 1993, s. 53). Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin 1622-1638 yılları arasındaki hekimbaşısı olan Emîr Çelebi'nin, görevi esnasında kaleme aldığı *Netîcetü't-Tıbb* adlı eseri üzerinde durulacaktır. Söz konusu eserle ilgili değerlendirmelere geçmeden önce Emîr Çelebi'nin hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi vermenin faydalı olacağı düşüncesiyle aşağıdaki bölüm müellifin tanınmasına ayrılmıştır.

1. Emîr Çelebi Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

Doğum tarihi bilinmeyen Emîr Çelebi, Edirne'de doğmuştur. Tam adı Seyyid Muhammed Çelebi olup Emîr Çelebi nisbesiyle ünlenmiştir. Hikmet ve matematik alanlarındaki ilk tahsilini Edirne'de tamamlayıp Mısır'a giderek orada tıp eğitimi almıştır. Bir süre Şâm'da da bulunan Emîr Çelebi, *Enmûzecü't-Tıbb*'da bildirdiğine göre Şâm'da iken Hintli bir hekimden tıp eğitimi almak istemiş, fakat Hintli hekim gönüllü olarak eğitim vermeyi kabul etmeyince ücreti mukabilinde söz konusu hekimden ders almıştır (Alptekin, 2023, s. 28). Tahsil hayatını tamamladıktan sonra Kahire'deki Kalavun Darüşşifâsı'nda hekimbaşılık görevini ifa etmiştir. Müellif, *Enmûzecü't-Tıbb* adlı eserinde bu hususa şu cümlelerle dikkat çekmiştir: "... kendim Mısır'da Sultân Muhammed Kalâvun bîmârhânesinde re'sû'l-etibbâya nâzır oldum" (Alptekin, 2023, s. 1636). Bazı kaynakların bildirdiğine göre Akdeniz seferine çıkan kaptanıderya Recep Paşa, sefer dönüşünde 1032/1622-23 yılında Emîr Çelebi'yi de beraberinde İstanbul'a getirmiştir (Demirhan Erdemir, 1995, s. 129; İhsanoğlu vd., 2008, s. 232; Alptekin, 2023, s. 28). Ancak Hüsametdin Halit Atlı, Emîr Çelebi'nin *Enmûzecü't-Tıbb* adlı eserindeki bir bilgiden hareketle onun İstanbul'a gelişine dair kaynaklarda yer alan bu tarihin hatalı olabileceğini dile getirmiştir. Atlı, *Enmûzecü't-Tıbb*'daki Sultan II. Osmân (ö. 1622) dönemi veziriazamlarından İstanköylü Ali Paşa'nın mesane taşı hastalığı için Emîr Çelebi'nin bir karışım hazırlayarak sunduğu tedavi yöntemi ve Ali Paşa'nın söz konusu tedaviyi zamanında uygulamaması dolayısıyla 15 Rebiyülahir 1030/9 Mart 1621'de vefat ettiği bilgisinden hareketle onun 1621 veya önceki bir tarihte İstanbul'a geldiğini belirtmiştir (2021, s. 62).

Emîr Çelebi, Mısır'dan İstanbul'a döndükten sonra Recep Paşa'nın himayesinde kalmıştır. Bunun neticesi olarak Recep Paşa'ya olan minnetarlığını dile getirmek amacıyla *Enmûzecü't-Tıbb* adlı eserini 1034/1625 yılında tamamlayarak ona ithaf etmiştir (Bayat, 1999; s. 56). Emîr Çelebi, *Netîcetü't-Tıbb* adlı eserinde bildirdiğine göre *Enmûzecü't-Tıbb*'ı yazdıktan sonra eserde verdiği bilgileri uygulamak amacıyla İstanbul'daki Balkapanı yakınlarında bir dükkân/klinik açmıştır (Nuruosmaniye Kütüphanesi, 4221/3, vr. 17b). Hem yazdığı eserler hem de uyguladığı tedavi yöntemleriyle ünü yayılan Emîr Çelebi; önce tumar defterdarlığına atanmış, ardından hekimbaşılık görevine atanmıştır (Bayat, 1999, s. 50). Onun hangi tarihte hekimbaşılığa getirildiği hususu da ihtilâflıdır. Osmanlı dönemi hekimbaşılıkları cetvellerinin hemen hemen tamamında 1031/1622 yılında hekimbaşı olduğu bilgisi verilirken (Bayat, 1999, s. 50) devrin tanığı Cevrî İbrahim Çelebi, onun bu vazifeye atanması münasebetiyle yazdığı tarih düşürme beytinde 1039/1629 tarihine yer vermiştir. Evliyâ Çelebi de konuyla ilgili olarak Cevrî'nin beytini kaynak göstermiştir. Devlet arşivlerindeki bazı vesikalarda ise Emîr Çelebi'nin hekimbaşılık görevine atanması ile ilgili olarak hekimbaşı cetvellerindeki bilgi teyit edilerek 1622 tarihine yer verilmiştir. Bu durum, 1622 yılında hekimbaşı olarak atanan Emîr Çelebi'nin bir süre görevinden azledildiği ve tekrar aynı göreve atanması sebebiyle Cevrî tarafından söz konusu tarih beytinin yazılmış olabileceği ihtimalini düşündürmüştür (Atlı, 2021, s. 63-64). Yaygın kanaate göre 1622 yılında hekimbaşı olarak atanan Emîr Çelebi, vefat ettiği 13 Ağustos 1638 yılına kadar olmak üzere yaklaşık 16 yıl bu görevi sürdürmüştür.

Emîr Çelebi'nin uzun bir süre IV. Murâd (ö. 1640)'ın musâhibi ve hekimbaşısı olması münasebetiyle padişahın etrafındaki bazı kişilerce kiskanılarak kendisine düşmanlık edildiği ve padişahın gözünden düşürülmesi için birtakım çabalar sarf edildiği kaynaklarda bildirilmiştir. Emîr Çelebi'ye haset ve kin besleyenler, Bağdâd Seferi esnasında onun afyon kullandığını IV. Murâd'a haber vermişlerdir. Bunun üzerine IV. Murâd, Emîr Çelebi'yi huzuruna çağırarak kuşağını açmasını emreder. Kuşağını açtığında bir miktar afyon ortaya saçılır. Bu duruma hiddetlenen padişah, söz konusu afyonun tamamını kısa bir süre içerisinde Emîr Çelebi'ye yutturur. Bu olaya müteakiben

Emîr Çelebi'nin vefat ettiği bildirilmiştir (Adıvar, 1982, s. 128; Demirhan Erdemir, 1995, s. 129; Acıduman, 2008, s. 97; Alptekin, 2023, s. 28-29). Onun vefat tarihi 2 Rebiyülahir 1048/13 Ağustos 1638 olarak kayıtlara geçmiştir (Bayat, 1999, s. 51; Serin, 2020, s. 271; Atlı, 2021, s. 65-66).

Bazı kaynaklarda Emîr Çelebi'nin Vefkî mahlasıyla şiirler yazdığı bilgisi yer almaktadır (Bayat, 1999, s. 56; Atlı, 2021, s. 71). Müellifin *Enmûzecü't-Tıbb'*ının muhtelif yerlerinde Türkçe şiirler yer almaktadır (Atlı, 2021, s. 70-73). *Netîcetü't-Tıbb'*ın girişinde de 12 beyitlik Farsça bir şiir bulunmaktadır. Bu husus, müellifin şiir yazdığı bilgisini teyit etmektedir. Ancak müellifin kendisi tarafından yazılmış ve Vefkî mahlasını içeren bir şiire henüz tesadüf edilememiştir. *Enmûzecü't-Tıbb'*ın sonunda eserin yazılışına tarih düşmek amacıyla Kesbî adlı bir şair tarafından yazılan şiirin "Didi Kesbî nâm ve târîhini ber-vefk-i murâd / Vefkiyâ te'lifine Enmûzecü't-Tıbb oldu nâm" (Atlı, 2021, s. 631) beytinde Vefkî adına yer verilmiştir. Bunun yanı sıra *Netîcetü't-Tıbb'*ın Süleymaniye Kütüphanesi İzmir 434 numarada kayıtlı nüshasının baş tarafına eklenmiş hâfız-ı kütüb Hasan Âkif'ten nakledilen kısımda; Emîr Çelebi'nin Mısır'da iken Seyyid Ahmed Bedevî'nin tercüme-i hâlini Türkçeye tercüme ettiği ve söz konusu tercümede adını "es-Seyyid Muhammed el-Üsküdârî el-Vefkî en-Nakşibendî et-tabîb eş-şehîr be-Emîr Çelebi" şeklinde kaydettiği ifadesinde de Vefkî adına rastlanmaktadır. Bu hususlar, Emîr Çelebi'nin Vefkî mahlasını seçtiği yönündeki rivayetleri kuvvetlendirmektedir.

1.2. Eserleri

1.2.1. Enmûzecü't-Tıbb

Emîr Çelebi'nin Vezir Recep Paşa'ya minnettarlığını sunmak amacıyla kaleme aldığı ve müellife asıl şöhretini kazandıran eseri olan *Enmûzecü't-Tıbb*, 1034/1625 yılında yazılmıştır. Birçok nüshası bulunup ilmî ve amelî tıp, hastalıklar, devâlar ve akrâbâdîn üzerine tertip edilen bu eser; bir mukaddime, altı ta'lîm ve bir hâtimedden oluşmaktadır (İzgi, 2019, s. 482). Müellifin kendisinin belirttiği üzere *Enmûzecü't-Tıbb'*ın tertip ve usulünde büyük oranda İbnü'n-Nefs'in *el-Mûcez fi't-Tıbb'*ından istifade edilmiştir. Mukkaddimedede tıp ilminin şeref ve fazileti üzerinde durulmuştur. Eserin ana konusunu teşkil eden altı ta'lîmden birincisinde tıp ilminin kuralları ve bedeninin durumu; ikincisinde hastalıkları oluşturan sebepler, sağlığın muhafazası için gerekli tedbirler ve ilaç çeşitleri; üçüncüsünde kusma, cinsel ilişki, insan anatomisi ve organlar; dördüncüsünde yine insan anatomisi, müfred ve mürekkeb ilaçlar, hastalıkların sebep ve belirtileri ile tedavi yöntemleri; beşincisinde baş bölgesinden başlayarak aşağıya doğru bazı hastalıklar ve tedavileri; altıncısında ise makat ve genital bölgeyle ilgili hastalıkların yanı sıra vücudun diğer kısımları ve cilt hastalıkları; macun, drog, şurup, merhem, fitil vb. karışımların hazırlanma yöntemlerini içeren akrâbâdîn ve şahsî tecrübelerle elde edilen tedavi yöntemlerini içeren mecmûa-i havâs hususları üzerinde durulmuştur. Hâtimedede ise çüb-ı çînî bitkisinin faydaları hakkında bilgi verilmiştir. *Enmûzecü't-Tıbb*, müellifin 15 Ramazân 1034/21 Haziran 1625 tarihinde Kasımpaşa'da eserini tamamladığını dile getiren ifadelerle son bulmuştur (Atlı, 2021, s. 90-93).

Emîr Çelebi'nin *Enmûzecü't-Tıbb'*ı üzerine yapılan birçok araştırma ve çalışma mevcuttur. Hüsamettin Halit Atlı ve Adem Hakan Alptekin eser üzerine hazırladıkları doktora, Yıldız Çimen ve Yiğit Ayaz ise yüksek lisans tezlerinde eserin metnini Latin alfabesine aktarmışlardır. Suzan Bozkurt ise eserdeki dahili hastalıklar üzerine bir

doktora tezi hazırlamıştır.¹ Bunların yanı sıra eserin belirli kısımları üzerine birtakım bilimsel çalışmalar da yapılmıştır.

1.2.2. Netîcetü't-Tıbb

Bu eserle alakalı detaylı bilgilere aşağıdaki konuyla ilgili başlıkta yer verilmiştir.

1.2.3. Sırr-ı Mektûm fî İlmi'n-Nücûm Tercümesi

Şimdilik herhangi bir nüshası elimizde bulunmayan bu eserin varlığını Emîr Çelebi, *Enmûzecü't-Tıbb* adlı eserinde kendisi haber vermektedir. Söz konusu kısımda Râzî'nin *Sırr-ı Mektûm fî İlmi'n-Nücûm* adlı eserini 1027/1618 yılında Türkçeye tercüme ettiğini dile getirmiştir (Alptekin, 2023, s. 1509). Hüsamettin Halit Atlı, özel bir arşivde *Şerh-i Sırru'l-Mektûm fî İlmi'n-Nücûm* adıyla müellifi belli olmayan ve ferâğ kaydında 1027 yılında tamamlandığı bildirilen bir eser tespit ettiğini dile getirmiştir (2021, s. 70). Atlı'nın bahsettiği eserin Emîr Çelebi'nin söz konusu eseri olması ihtimal dâhilindedir.

Yukarıda zikredilen üç eserin yanı sıra Bursalı Mehmed Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde *Garâibü'l-Hekîm* (1975, s. 206) ve Bağdatlı İsmâil Paşa'nın *Hediyetü'l-Ârifin*'inde *Dîvânü'l-Mu'ammayât-ı Türkî* (1955, s. 278) adlarında iki eserin daha Emîr Çelebi'ye atfedildiği görülmektedir. Ancak bu iki eserin de herhangi bir nüshası elimizde bulunmadığından şimdilik konuyla ilgili bir şey söylemek mümkün değildir.

2. Emîr Çelebi'nin Netîcetü't-Tıbb'ı

Kadim tıpta evrenin kaynağını oluşturan anâsır-ı erba'a (hava, su, ateş, toprak) ve bu unsurların meydana getirdiği ahlât-ı erba'anın (kan, balgam, sevdâ, safrâ) insanın mizacını etkilediği, hastalıkların bu unsur ve hıllara göre şekillendiğine inanılarak bu çerçevede tedavi usulleri sunulmuştur. İslâmî literatürde Câlînûs olarak adlandırılan Galen'den itibaren dört unsur ve dört hılt esas alınarak tedavi yöntemleri sunulması (Budak, 2022, s. 5-6), İslâm tıbbı ve buna bağlı olarak Osmanlı tıbbında da varlığını devam ettirmiştir. İşte bu anlayışın bir göstergesi olarak Emîr Çelebi de gerek *Enmûzecü't-Tıbb* gerekse *Netîcetü't-Tıbb* adlı eserlerinde unsurlar ve hılları da göz önünde bulundurarak hastalıkların sebepleri, belirtileri ve tedavileri üzerinde durmuştur. Çalışmamızda Emîr Çelebi'nin daha önce metni Latin alfabesine aktarılmayan *Netîcetü't-Tıbb* adlı eseri üzerinde durulmuştur.

Netîcetü't-Tıbb üzerine şimdiye kadar yapılan tek ilmî çalışma Mîr Hidâyet Hisârî'ye aittir. Müllif, *Türkçe Kadîm Tıbbî Kitâblar* adlı eserinde *Netîcetü't-Tıbb*'la birlikte *Risâle-i Kaysûnîzâde* ve Hacı Paşa'nın *Müntehâb-ı Şifâ*'sını Arap alfabesiyle neşretmiştir. Mîr Hidâyet Hisârî, *Netîcetü't-Tıbb*'ın metnini İran Şûrâ Meclisi Kütüphanesi'ndeki bir nüshayı esas alarak hazırlamıştır (1384, s. 15).

2.1. Eserin Adı

¹Söz konusu edilen çalışmalar için bk. Suzan Bozkurt, 4. Murat'ın Saray Hekimi Emîr Çelebi'nin en-muzecü't-Tıbb Eserinde Dahili Hastalıklar, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 1989; Yıldız Çimen, Emîr Çelebi Enmûzecü't-Tıbb (İnceleme-Metin 1b-173a), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2019; Yiğit Ayaz, Emîr Çelebi Enmûzecü't-Tıbb (İnceleme Metin 173a-351b), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2019; Emîr Hüsamettin Halit Atlı, XVII. Yüzyıl Hekimbaşı Emîr Çelebi ve Eseri Enmûzecü't-Tıbb, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Kırıkkale 2021; Adem Hakan Alptekin, Seyyid Emîr Mehmed Çelebi'nin Enmûzecü't-Tıbb Adlı Eseri (Metin-Tıbbî Söz Varlığı), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2023.

Emîr Çelebi, dîbâcede eserin ismini bizzat kendisi bildirmiştir. Söz konusu kısımdaki “Bu vechle ismini Netîcetü’-Tıbb tesmiye idüp ...” (Nuruosmaniye Kütüphanesi, 4221/3, vr. 17b) cümlesinde görüldüğü üzere eserin adı müellif tarafından *Netîcetü’-Tıbb* olarak konulmuştur. Buna binaen kataloglarda ve çoğu nüshanın zahriyesinde eserin ismi *Netîcetü’-Tıbb* şeklinde kaydedilmiştir.

2.2. Eserin Yazılış Tarihi

Eserin eldeki nüshalarından herhangi birisinin müellif hattı olup olmadığıyla ilgili bir kayıt bulunmamaktadır. Dolayısıyla nüshalar arasından en eski tarihli ve tam olanı çalışmamıza esas alınmıştır. Mevcut nüshalardan Nuruosmaniye Kütüphanesi 4221/3 numaralı nüsha hem dîbâcenin hem de eserin sonunda temmet kaydı içermektedir. Bundan dolayı eserin telif tarihine dair değerlendirmelerimiz, çalışmamızda da esas nüsha kabul edilen bu nüshadan hareketle vücut bulmuştur. Nüshanın dîbâce kısmının sonunda yer alan “فرغت من تحرير هذا الجداول في تاريخ عشرين جمادى الاخر سنة ست و ثلثين و الف” şeklindeki temmet kaydı cümlesinde eserin 20 Cemaziyelevvel 1036/6 Şubat 1627 tarihinde yazıldığı ifade edilmiştir. Eserin sonunda bulunan ferâğ kaydındaki “في سنة ثمان و في سنة ثمان و ثلثين و الف من الهجرة النبوية عليه افضل السلام والتحية” cümlesinde ise 1038/1629 tarihi verilmiştir. Ferâğ kaydındaki bu tarihin telif tarihi mi yoksa istinsah tarihi mi olduğu belirtilmemiştir. Yine eserin sonuna ilave edilen Cevrî İbrahim Çelebi’ye ait “Oldı bu târih anuñ itmâmına / Cehdle yazıldı Enmûzec laîf” şeklindeki tarih düşürme beytinde de 1038/1629 tarihi verilmiştir. Ancak Cevrî’nin bu beytinde yer alan tarihin *Enmûzecü’-Tıbb*’ın herhangi bir nüshasının tamamlanışına² mı yoksa *Netîcetü’-Tıbb*’ın yazılma tarihine mi işaret ettiği anlaşılmamaktadır. Dolayısıyla dîbâce kısmında 1627 ve ferâğ kaydında 1629 şeklinde iki farklı tarihe yer verilmesi, eserin 6 Şubat 1627 yılında telif ve 1629’da ise istinsah edildiği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

2.3. Eserin Nüshaları

Emîr Çelebi’nin *Netîcetü’-Tıbb*’ı tabiplerin hastalıkları teşhis edip hastalıkların özelliklerine göre tedavi yöntemi uygulamalarına yardımcı olacak bilgileri pratik ve özet bir şekilde içerdiğinden yazıldığı dönemden itibaren rağbet görerek popüler olmuş bir eserdir. Buna bağlı olarak eserin farklı zamanlarda istinsah edilmiş birçok nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan bazısının katalog bilgileri ve tavsifleri aşağıda verilmiştir.

2.3.1. Nuruosmaniye Kütüphanesi, 4221/3

Nesih hatla yazılan bu nüsha Nuruosmaniye Kütüphanesi 4221 numarada kayıtlı külliyyâtın 17b-34a sayfaları aralığında yer almaktadır. Nüshanın müellif nüshası mı yoksa müstensih tarafından çoğaltılmış bir nüsha mı olduğu belli değildir. Nüshanın başındaki dîbâce kısmının sonunda eserin övüldüğü Arapça bir bölüm ile 12 beyitlik Farsça bir şiir yer almaktadır. Bu kısmın sonunda eserin 20 Cemaziyelevvel 1036/6 Şubat 1627 tarihinde yazıldığı bilgisi bulunmaktadır. Nüshanın sonunda ise 1038/1629 yılında tamamladığı bilgisi yer almaktadır. Dolayısıyla bu nüshanın başındaki 20 Cemaziyelevvel 1036/6 Şubat 1627 tarihinin, müellifin eseri tamamladığı tarihe ve nüshanın sonundaki 1038/1629 yılının ise müstensihin eseri istinsah ettiği tarihe işaret ettiğini düşünmekteyiz. Bu

²Nitekim Cevrî, *Enmûzecü’-Tıbb*’ın çeşitli nüshalarına tarih düşürme beyitleri yazmıştır. Söz gelimi *Dîvân*’ının “Târîh-i Nüvişten-i Enmûzecü’-Tıbb” başlıklı şiirindeki “Didi bu târihi hakim-i hîred / Hikmet ile bi-bedel oldı kitâb” beytinde 1036 (Ayan, 1981, s. 321) ve “Târîh-i Enmûzec” başlıklı şiirindeki “Didi târih-i itmâmını Cevrî / Yazıldı yümn ile Enmûzecü’-Tıbb” beytinde ise 1039 (Ayan, 1981, s. 316) tarihine yer vermiştir. Hâlbuki *Enmûzecü’-Tıbb*’ın telif tarihi 1034/1625’tir. Dolayısıyla Cevrî’nin bu tarih beyitlerinin eserin çeşitli nüshalarının yazıldığı tarihlere işaret ettiği tahmin edilmektedir (Atlı, 2021, s. 80-81).

nüşhadaki 20 Cemazıyelevvel 1036/6 Şubat 1627 tarihi, eserin mevcut nüshalarından telif veya istinsah tarihi belli olan en eski tarihtir. Dolayısıyla çalışmamızın eserin transkripsiyonlu metnini içeren üçüncü bölümü, bu nüsha esas alınarak hazırlanmıştır. Nüşhada başlıklar, vurgulanmak istenen kelimeler ve madde başı olarak verilen hastalık isimleri kırmızı mürekkepli kalemle yazılmıştır. Müellif veya müstensih zaman zaman farklı şekillerde okunmaya müsait kelimelerin bazı hecelerini harekeleyerek kelimenin yanlış okunmasını engellemiştir. Bu nüshanın tamamında; bazı yazma eserlerde varağın b yüzünün en altına bir sonraki a yüzünün ilk kelimesinin yazılması şeklinde uygulanan ve reddâde, ta'kibe, çoban, râbıta, murâkib, müs'ir(e), pâyende, ayak, garip vb. (Erünsal, 2007, s. 515) adlarla adlandırılan uygulamaya başvurulmuştur.

2.3.2. Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir, 434

225x165 mm dış ve 170x100 mm iç ebatlara sahip olup nesih hatla yazılan bu nüsha, 24 varaktan oluşmaktadır. Nüshanın baş tarafına Bursalı Mehmed Tâhîr'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserindeki Emîr Çelebi maddesi ile hâfız-ı kütüb Hasan Âkîf tarafından bir mecmuada rastlanıldığı bildirilen Emîr Çelebi'nin Mısır'a gidişi, orada Seyyid Ahmed Bedevî'nin tercüme-i hâlinin Türkçeye tercüme ettiğini dile getiren bir kısım eklenmiştir. Hasan Âkîf'e atfedilen kısımdaki "Bu fakîrül-hakîr eş-şeyh es-Seyyid Muhammed el-Üsküdârî el-Vefkî en-Nakşibendî et-tabîb eş-şehîr be-Emîr Çelebi dâileri sene ihdâ ve işrîn ba'de'l-elf târihinde diyâr-ı Rûm'dan Mısır'a tevcîh eylemiş idüm" cümlesi Emîr Çelebi'nin 1021/1612-13 yılında Mısır'a gittiğini, tam adının Seyyid Muhammed el- Üsküdârî el-Vefkî olduğunu ve Nakşibendiye tarikatına mensup bulunduğunu haber vermektedir. Nuruosmaniye Kütüphanesi 4221/3 numaralı nüshada olduğu gibi bu nüshanın başında da dibâceden sonra eserin övüldüğü Arapça kısım ile Farsça şiire yer verilmiştir. Ancak bu nüshada Farsça şiirin Nuruosmaniye nüshasındaki 2 beyti eksiktir. Nuruosmaniye nüshasındaki eserin 20 Cemazıyelevvel 1036/6 Şubat 1627 tarihinde yazıldığı kaydı, bu nüshada bulunmamaktadır. Kim tarafından istinsah edildiği bilinmeyen bu nüshanın sonunda da Cevrî'nin tarih düşme şiirine yer verilmiş ve şiirin alt tarafına "te'lîf-i kitâb fi sene 1038" kaydı düşülmüştür. Her ne kadar burada verilen 1038 yılı için telif kelimesi kullanılmış olsa da bu kelimenin Cevrî'nin düştüğü tarihe dayanılarak kullanıldığını tahmin etmekteyiz.³

2.3.3. Köprülü Kütüphanesi, Hacı Ahmed Paşa, 188

210x145 mm dış ve 190x110 mm iç ebatlara sahip olan bu nüsha talik hatla yazılmıştır. Toplam 18 varaktan müteşekkil olan nüsha, Sofya kadısı Seyyid Muhammed Rıza'ya dair temellük kaydı ve Köprülüzâde Hacı Ahmed Paşa'ya ait vakıf mührü içermektedir. Müstensihi bilinmeyen bu nüshanın sonunda Cevrî'ye ait tarih düşme şiirine yer verilmiş ve Cevrî'nin tarih düşme beytinde dile getirilen 1038/1629 yılı eserin telif/istinsah tarihi olarak kaydedilmiştir.

2.3.4. Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan, 342/2

210x120 mm dış ve 160x70 mm iç ebatlarında olup talik hatla yazılan bu nüsha, Emîr Çelebi'nin diğer eseri olan *Enmûzecü't-Tıbb* ile aynı külliyât içerisinde yer almaktadır. Külliyâtın 1b-365b sayfaları arasında *Enmûzecü't-Tıbb*, 366b-383b sayfaları aralığında ise *Neticetü't-Tıbb* kayıtlıdır. Şevvâl 1071/Mayıs 1661 tarihinde Dervîş Mustafa el-Mevlevî tarafından istinsah edilen bu nüshada dibâce kısmından sonraki Arapça kısım

³ Yukarıda Cevrî'nin düştüğü tarihle ilgili değerlendirme ve düşüncelere yer verilmişti.

ve Farsça şiir mevcut değildir. Aynı zamanda eserin telif tarihi ile ilgili herhangi bir kayıt bulunmayan bu nüshada Cevrî'nin tarih düşme şiirine de yer verilmemiştir.

2.3.5. Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, 2022/3

Talik hatla yazılan bu nüsha, aynı numarada kayıtlı külliyâtın 162a-179b sayfaları arasında bulunmaktadır. Kim tarafından istinsah edildiği bilinmeyen nüshanın istinsah tarihi Şaban 1077/Şubat 1667 şeklindedir. Bazı nüshalarda dîbâce kısmından sonra yer alan *Netcîcetü't-Tıbb'*in övüldüğü Arapça bölüm ile 12 beyitlik Farsça şiir bu nüshada da mevcuttur. Nüshanın sonuna bazı deva tarifleri eklenmiştir.

2.3.6. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, 863

Söz konusu kütüphanede *Enmûzecü't-Tıbb* adıyla kayıtlı eserin sonunda *Netcîcetü't-Tıbb'a* da yer verilmiştir. *Netcîcetü't-Tıbb'*in metni eserin 294a sayfasında başlayıp 310b sayfasında son bulmaktadır. Talik hatla yazılmış olup müstensihini bilinmeyen bu nüsha, 1087/1676-77 yılında istinsah edilmiştir. Eserin dîbâce kısmından sonraki Arapça kısmı ile 12 beyitlik Farsça şiir bu nüshada bulunmamaktadır.

2.3.7. Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi, 1448

276x166 mm dış ve 223x115 mm iç ebatlardaki bu nüsha nesih hatla yazılmış olup 18 varaktan müteşekkildir. Nüshanın müstensihini Seyyid Alî İbn es-Seyyid Hasan eş-Şemlâvî olup istinsah tarihi 25 Zilkade 1161/16 Kasım 1748'dir. Bu nüshanın dikkat çeken yönü, müstensihinin eseri kendisine atfetmesidir. Müstensih, eserin dîbâce kısmındaki Emîr Çelebi ile ilgili bilgiler içeren kısımları kendi bilgileri ile değiştirmiş ve böylece eseri kendisine mal etmiştir. Aşağıda Emîr Çelebi'nin ifadeleri ile bu ifadelerin müstensih tarafından değiştirilmiş hâlleri karşılıklı olarak verilerek müstensihinin müdahalesi gözler önüne serilmiştir:

Emîr Çelebi'nin İfadeleri	Müstensih Seyyid Alî'nin İfadeleri
... bu za'îf ü haķır Seyyid Muħammed eť-ťabîb eş-şehîr be-ħakîm Emîr Çelebi bundan aķdem 'ilm-i tıbbâ müte'allıķ <i>Enmûzecü't-Tıbb</i> nâm te'lîf eyledüġüm kitâbuñ 'ilmîni iş'ardan soñra 'amelîne şürü' eylemek lâzım olmaġla ... (Nuruosmaniye, 4221/3, vr. 17b).	... bu za'îf ü haķır Seyyid 'Alî İbn es-Seyyid Ħasan eş-Şemlâvî min evlâdî't-ťablâvî eş-Şamî eş-şehîr be-ħakîm Seyyid 'Alî Ħurfî Mışrî min süķî'l-'aťťârîni'l-muħallişîn be-Mışrî's-sa'îde bundan aķdem 'ilm-i tıbbâ müte'allıķ on altı kitâb ve resâ'il te'lîf eyledüm ki minhümâ <i>Kitâbu Câmî'i'l-Munteħabî'l-Kebîr</i> ve <i>Kitâbu Müte'addidi'l-Ebdân</i> 'ilmîni iş'ardan sonra 'ilmîne şürü' eylemek lâzım olmaġla nefis ü dînde devletlü ve sa'âdetlü veliyy-i ni'am Ebübekr Paşa Ħizmetinde şabâbet ile muķîm iken icâd eyledüm ... (Baġdatlı Vehbî, 1448, vr. 1b).
... ol veled-i 'azîz ki telâmîz-i ķâbilemüzden nâmı 'Alî'dür anuñ Ħâťrıçün tekmiñ eyledüm (Nuruosmaniye, 4221/3, vr. 17b).	... ve daġı oġlum Muħammed Emîn bu kenzüñ üzerine müvekkel ola ve aña san'at-ı tıbb âsân ola diyü ... (Baġdatlı Vehbî, 1448, vr. 1b).

Nüshanın tertibi ve muhtevası diġer nüshalarla mukayese edildiġinde ufak tefek kelime deġişiklikleri, eksiklikleri ve ilaveleri haricinde herhangi bir fark olmadıġı görölmektedir. Bazı nüshalarda dîbâcenin sonunda verilen Arapça kısım ile Farsça şiir ve eserin sonundaki Cevrî'nin şiiri, bu nüshada yer almamaktadır. Bu nüshanın müstensihini, yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldıġı üzere Arap dili ve edebiyatı, tefsir, fıkıh ve hadis âlimi Ebü's-Sa'd Zeynüddîn Mansûr b. Ebî'n-Nasr b. Muhammed et-Tablâvî'nin (Bulut, 2019, s. 569) soyundan gelmektedir. Mısırlı olup tıp ilmi konusunda *Kitâbu Câmî'i'l-*

Müntehabî'l-Kebîr ve *Kitâbu Müteaddidi'l-Ebdân* vb. adlarda eserler yazıp Mısır valisi Ebûbekir Paşa'nın⁴ hizmetinde bulunan Seyyid Alî'nin, Muhammed Emîn adında bir çocuğu vardır.

2.3.8. Nuruosmaniye Kütüphanesi, 3464/2

Talik hatla yazılmış olan bu nüsha, aynı numarada kayıtlı külliyyâtın 373b-390b sayfaları aralığında bulunmaktadır. Eserin müstensihî ve istinsah tarihi hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bu nüshada da dîbâce kısmından sonraki Arapça kısım ile Farsça şiir ve eserin sonundaki Cevrî'nin tarih düşme şiiri mevcut değildir. Bu nüshanın kayıtlı olduğu külliyyâta *Netîcetü't-Tıbb'*dan önce yer alan *Enmûzecü't-Tıbb*, Feyzullâh b. Muhammed tarafından 3 Rebiyülevvel 1091/3 Nisan 1680 tarihinde istinsah edilmiştir. Mecmûanın tamamı aynı yazı stili ile yazıldığından *Netîcetü't-Tıbb'*ın bu nüshasının 3 Nisan 1680 tarihi veya tarihinden sonra yazıldığını söylemek mümkündür.

2.3.9. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 5566

Nesih yazı çeşidi ile yazılan bu nüsha 18 varaktan oluşmaktadır. Nüshanın müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Dîbâceden sonraki Arapça kısım ve Farsça şiir bu nüshada yer almaktadır.

2.3.10. Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 517/2

Nesih yazı çeşidi ile yazılan nüshanın müstensihî ve istinsah tarihi bilinmemektedir. Aynı numarada kayıtlı *Enmûzecü't-Tıbb* adlı eserden sonra gelen *Netîcetü't-Tıbb*, eserin 343a-361b sayfaları aralığında yer almaktadır. Dîbâceden sonra gelen Arapça kısım ile Farsça şiir ve eserin sonuna ilave edilen Cevrî'nin tarih düşme şiiri bu nüshada yer almamaktadır.

2.3.11. Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 709/5

Talik hatla yazılan bu nüsha, 205x149 mm dış ve 162x109 mm iç ebatlara sahiptir. Nüshanın müstensihî ve istinsah tarihi hakkında herhangi bir kayıt düşülmemiştir. Aynı numarada kayıtlı külliyyâtın 102b-116a sayfaları aralığını kapsayan bu nüshada dîbâce kısmından sonraki Arapça kısma yer verilmişken 12 beyitlik Farsça şiir ile eserin sonuna ilave edilen Cevrî'nin tarih düşme şiirine yer verilmemiştir.

2.3.12. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 2457/2

Talik hatla yazılan bu nüsha aynı numarada kayıtlı külliyyâtın 321b-338b sayfaları aralığında yer almaktadır. Nüshanın müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Nüshada dîbâce kısmından sonraki Arapça kısım ile Farsça şiire yer verilmiştir.

2.3.13. Antalya Tekelioğlu Kütüphanesi, 504

Bu nüsha, aynı numarada kayıtlı *Enmûzecü't-Tıbb'*ın sonuna ilave edilmiştir. Söz konusu eserin 128a-140b sayfaları aralığında *Netîcetü't-Tıbb'*ın metnine yer verilmiştir. Müstensihî ve istinsah tarihi belli olmayan bu nüshada dîbâceye yer verilmemiştir.

2.3.14. Millet Kütüphanesi, A.E. T1b, 340

⁴ Mısır valisi Ebûbekir Paşa hakkında detaylı bilgi için bk. Fatma Şensoy, "Ebubekir Paşa'nın İstanbul'daki Sıbyan Mektebi ve Sebil Vakfının 1867-68 Yıllarına Ait Muhasebe Defterleri Üzerinden Vakıflardaki Kayıt Düzeni ve Dinamik Yapı", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 13, S. 1, 2018, s. 393-394.

210x140 mm dış ve 140x90 mm iç ebatlara sahip olan bu nüsha nesih hatla yazılmış olup 20 varaktan meydana gelmektedir.

2.3.15. Afyon Gedik Ahmed Paşa İl Halk Kütüphanesi, 03 Gedik 5169

Söz konusu numarada *Enmûzecü't-Tıbb* adıyla kayıtlı nüshanın 252a-268b sayfaları aralığında *Netîcetü't-Tıbb*'ın metni yer almaktadır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli olmayan bu nüshada dîbâceden sonraki Arapça kısım ile Farsça şiir bulunmaktadır.

Yukarıda zikredilen nüshaların yanı sıra *Netîcetü't-Tıbb*'ın kaynaklarda yer alan diğer nüshaları şu şekildedir: Köprülü Kütüphanesi Fazıl Ahmed Paşa 958M/2; Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Ms. or. Oct. 2276; Mâlik bin Abdulazîz Maktabat al-Makaziyye 518; Kütüphâne-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî 39603; Kahire Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 5842; Petersburg Doğu Dilleri Enstitüsü 62/2; İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü 36, 59, 244/3, 252/2, 578/1, 637/1 (Doğan, 2010, s. 168).

2.4. Eserin Muhtevası

Netîcetü't-Tıbb, Emîr Çelebi'nin daha önce kaleme aldığı *Enmûzecü't-Tıbb* adlı eserindeki ilmî bilgilerin pratiğinin yapılması maksadıyla hazırlanmış kılavuz bir el kitabıdır. Müellif, eserin dîbâce kısmında bu hususa şu cümleyle değinmiştir: "... bundan akdem 'ilm-i tıbbâ müte'allık Enmûzecü't-Tıbb nâm te'lîf eyledüğüm kitâbuñ 'ilmini iş'ardan sonra 'ameline şürü' eylemek lâzım olmağla ..." (Nuruosmaniye Kütüphanesi, 4221/3, vr. 17b). Emîr Çelebi, *Enmûzecü't-Tıbb*'da verdiği bilgileri pratiğe dökmek amacıyla İstanbul'un Balkapanı semtinde bir dükkân/klinik açmış ve kendisinin yetiştirdiği Alî adlı bir talebesini yanına yardımcı olarak almıştır. Müellif, kendisinin dükkânda olmadığı zamanlarda Alî adlı talebesinin gelen her hastanın hastalığına göre tedavi sunabilmesi amacıyla bir el kitabına ihtiyaç hâsıl olduğunu ve bunun üzerine *Netîcetü't-Tıbb*'ı kaleme aldığını dile getirmiştir.

Netîcetü't-Tıbb; bir dîbâce, çeşitli hastalıklar ile bu hastalıklarla ilgili hususların cetvelle çizilmiş bir tablo üzerinde gösterildiği ana bölüm ve Cevrî tarafından müellifin tebrik edilip eserin yazılışına tarih düşürülen takrîz mahiyetindeki eserin sonuna ilave edilen 6 beyitlik bir şiirden oluşmaktadır.

"Dîbâce-i Cedâvil-i Netîcetü't-Tıbb" başlıklı dîbâce kısmı, Cenâb-ı Allâh'a hamd edilip dalâlet hastalığını hidâyet ve irfan devasıyla iyileştiren Hz. Peygamber ve onun ailesine salât ve selâm getirilen Arapça bir cümleyle başlamaktadır. Arapça kısımdan sonra yukarıda değinildiği üzere eserin sebep-i telifi açıklanmıştır. Emîr Çelebi, telif sebebini açıkladıktan sonra eserin tertibi hakkında okuyucuya bilgi vermiştir. Beyan eylediği her hastalığı cetvelle çizilmiş tabloya dahil ettiğini dile getiren müellif, eserin ana kısmını teşkil eden tablodaki sütunlar hakkında bilgi vermiştir. Toplam 9 sütundan oluşan tablonun birinci sütununda hastalığın adı ve tanımı, ikincisinde hastalığın sebebi mahiyetindeki tabiat özellikleri, üçüncüsünde hastanın nabzının atış durumu, dördüncüsünde idrarının rengi, beşincisinde hastalık süresince yenilmesi gereken gıdalar, altıncısında hastalık için kullanılacak ilaçlar, yedincisinde kan almak gerekip gerekmediği, sekizincisinde hastanın sakınması gereken şeyler ve dokuzuncusunda hangi yağların hastaya sürülmesi gerektiği hususları üzerinde durulduğu şu cümlelerle ifade edilmiştir: "Her marâzî ki beyân eyledüm anı cedâvile aldum ba' dehu tabî'at-ı marâz nedür ve marîzüñ nabzı nicedür ve qarûresi ne levn üzeredür ve gîdâsı ne nev' dendür, tamâm 'ilâc ne iledür, ol marâza faşd olunur mı ve ne şeyden ihtirâz lâzımdur ve edhândan ne kısm dühn lâzım olur tamâmen 'ayân ü beyân kıldum" (Nuruosmaniye Kütüphanesi, 4221/3, vr. 17b). Müellif, her

hastalık için sürülmesi gereken yağlar sütununda dile getirdiği yağların bir fincan içerisine konulup üzerine bir miktar şem'-i kâfûrî (kâfurdan yapılmış mum) ve bir dirhem mastakî (sakız) eklenip yumuşak ateşte iyice karıştırıldıktan sonra sürüldüğünde merhem gibi olacağını beyan etmiştir (Nuruosmaniye Kütüphanesi, 4221/3, vr. 17b).

Allâh'a hamd şeklindeki Arapça bir girişle başlayan dîbâce, *Netîcetü't-Tıbb'*ın övüldüğü yine Arapça bir kısım, 12 beyitlik Farsça bir şiir ve eserin yazıldığı tarihi bildiren Arapça temmet kaydı ile sonlanmıştır. Müellifin eserin tertibi ve muhtevasına dair bilgi verdiği Türkçe kısımdan sonraki Arapça bölümde; *Netîcetü't-Tıbb'*ın daha önce yazılmamış hikmetler içerdiğini, eserdeki tabloların konuşamayan hekimler mesabesinde olduğunu, esere müracaat edenlerin derdine deva bulacakları ifade edilmiştir.

Dîbâceden sonra çeşitli hastalıkların sebepleri, belirtileri ve tedavileri üzerinde durulan eserin ana kısmı gelmektedir. Eserin bu kısmı baştan sona cetvelle çizilmiş 9 sütunluk bir tablodan oluşmaktadır. Müellif, her sayfada tablonun üst kısmındaki 9 sütûna denk gelen el-emrâz, et-tabîat, en-nabz, el-kârûre, el-ağdiye, el-ilâc, el-fasd, el-ihtirâz ve el-edhân başlıklarını içeren bir satır ilave etmiştir.

Netîcetü't-Tıbb' da madde başı olarak verilen hastalık sayısı 129'dur. Bu hastalıklar, eserdeki sırası esas alınmak üzere şu şekildedir: Şudâ'-ı mücerred, şudâ'-ı hârr, şudâ'-ı bârid, şudâ'-ı yâbis, şudâ'-ı demevî, şudâ'-ı raṭb, ḍarbeden ve saḳṭadan olan şudâ', sersâm, nisyân, sübât-ı seherî, ḥumḳu'r-ru'üne, mâniyâ, mâlîḥülyâ, ḳuṭrub, aşḳ, sübât, seher, düvâr ve's-seder, kâbûs, şar', sekte, fâlic, teşennüç, temeddüd, laḳve, ra'şe, remed, noḳşânü's-şemm, ḳurûḥu'l-enf, ru'âf, zükâm ve nezle, emrâzu'l-lişe ve'l-esnân ve's-şefeteyn, za'f-ı esnân ve dūd-ı esnân, baḡar, ṭareş, ṭanîn ve'd-devî, veca'-ı üzñ, ḥunnâḳ, ḍiḳḳü'n-nefes, buḥḥatu's-şavt, su'âl, nefṣü'd-dem, alaḳu'n-nâşib, zâtü'l-cenb ve zâtü'r-riye, sill, cümüdü's-şadr, ḥafaḳân, ḡaşy, ḳilletü'l-leben, veca'-ı mi'de, tuḥme, noḳşânu's-şehvet, ḳarâḳır, cü'ü'l-keleb, cü'ü'l-baḳarî, atş, füvâḳ, ḳay'u'd-dem, za'f-ı haẓm ve ibṭâl-i haẓm, heyza, za'fu'l-kebid, süded-i kebid, en-neḫḫa ve'r-riyâḥ fi'l-kebid, veca'-ı kebid, el-veremü'l-kebid fî cānibi'l-muḥaddeb, veremü'l-ḳalb fi'l-kebid, sū'ü'l-ḳunye, istiskâ-yı laḥmî, istiskâ-yı zıḳḳî vü ṭablî, ishâl, saḫcu's-sevdâvî, maḡş, ishâl-i bârid, ḳurûḥ-ı em'â, ḳülenc, şıḳâḳu'l-maḳ'ad, hurücu'l-maḳ'ad, bevâsîr, zaḥîr, yereḳân, verem-i ṭihâl ve nefḫa, emrâzu'l-külâ ve'l-meşâne, ḥaşâtu'l-külâ ve'l-meşâne, ḳurûḥu'l-külâ ve'l-meşâne, cümüdü'd-dem fi'l-meşâne, usrû'l-bevl, selisü'l-bevl, intişâr, ḳillet-i menî, emrâzu'r-raḥm, usret-i ḫabel, ḫâfızatü'l-cenîn ale'l-esḳât, teshîlü'l-vilâde, evrâmu'l-ḫuşyeteyn, fetḳ, veca'u'z-zahr, veca'-ı verik ü mefâşil ü ırḳu'n-nesâ vü niḳrîs, ḥummâ-yı yevm, ḥummâ-yı dıḳḳ, ḥummâ-yı demevî, ḥummâ-yı şafrâvî, ḥummâ-yı balḡamiyye, ḥummâ-yı sevdâviyye, ḥummâ-yı vebâ'iyye, ḥummâ-yı ḡıbb-ı ḫâlîş, tedbîrü'n-nâḳihîn, verem-i büşür, cemre, cāversiyye, ḫumre, nüfatât, şerâde, mâşîrâ, ṭâ'un, âkile, dübeyle, es-sela', cüderî, ḳübâ, cereb, mâl-i Fireng, cüzâm, baraş, behaḳ, bâdişnâm, dâ'ü's-şac'leb ve dâ'ü'l-ḫayye, el ve ayak ve ṭutaḳ yarılmaḳ tedbîri, teşennüçü'l-aşab, ḡuşşatü'l-kelebü'l-keleb.

Müellif, yukarıda isimleri zikredilen hastalıklardan “ḍarbeden ve saḳṭadan olan şudâ', aşḳ, zâtü'l-cenb ve zâtü'r-riye, istiskâ-yı laḥmî, istiskâ-yı zıḳḳî vü ṭablî, ishâl, ishâl-i bârid, ḳülenc, cüderî, cüzâm, el ve ayak ve ṭutaḳ yarılmaḳ tedbîri” hastalıklarının tariflerini yapmamış; bunlar haricindeki diğer bütün hastalıkların tarifini yaparak Türkçe karşılıklarını vermiştir.

Emîr Çelebi, eserin başından sonuna kadar aynı yöntemi uygulamıştır. **Emrâz** sütununda hastalığın ismi, tarifi veya Türkçe karşılığını; **tabîat** sütununda hastalığın sebepleri ve mizaçtaki belirtileri; **nabz** sütununda nabzın atma şekli veya atma şeklinden çıkarılması gerekenler; **karûre** sütununda idrarın renginin nasıl olacağı; **ağdiye** sütununda hastalık süresi içerisinde hangi gıdaların yenmesi gerektiği; eserin hacmen en

fazla kısmını oluşturan **ilâc** sütununda hastaya verilmesi gereken ilaçlar, ilaçların hazırlanma ve verilme şekilleri; **fasd** sütununda kan almak gerekip gerekmediği, alınacaksa hangi damardan alınması gerektiği; **ihtirâz** sütununda hastalık süresince nelerden kaçınmak gerektiği; **edhân** sütununda ise tedaviye yardımcı olması amacıyla hangi yağların, ne şekilde hazırlanıp nereye sürülmesi gerektiği açıklanmıştır. Müellifin eser boyunca takip ettiği yöntemi göstermesi maksadıyla eserde ele alınan ilk hastalık olan sudâ'-ı mücerred bahsi şu şekildedir:

el-Emrâz	eṭ-Ṭabî'at	en-Nabz	el-Ḳârûre	el-Ağdiye	el-İlâc	el-Faşd	el-İhtirâz	el-Edhân
Şudâ'-ı Mücerred: Yâ şū'-i mizâc veyâ mâddî ola veyâ ğayr-ı mâddî ola.	Hārâret den olur ve daḥı bürüdet den olur veyâ ḳandan veyâ şafrâdan olur.	Hāfîf ve za'îf olur. Eger ḳandan olursa serî' olur.	Aḥlâṭa göre levn ḳabûl ider.	Mu'tedil olan ğidâlar ve daḥı mâ-yı şa'irdür.	Akrâs-ı müşelleşeyi ezüp şaḳîḳalarına tılâ ideler ve aḳsırdalar, şarâb-ı temr-i Hindî ve nîlüfer ve benefşe ḥamîresi ve şarâb-ı lîmûn ve ḥabb-ı ḳūḳiyâ ve ḥabbu'z-zehab vireler.	Ḳîfâl ṭamarından.	Ġalîz ṭa'âmdan ve ḳabzdan ve ḥamrdan.	Dühn-i nîlüfer ve dühn-i verd ve dühn-i benefsec gül suyu ile tılâ oluna.

Emîr Çelebi, zaman zaman bazı halk hekimliği uygulamalarına yer vermiştir. Söz gelimi ru'âf (burun kanaması) maddesinde kanı durdurmak için burnu kanayan kişinin isminin bir bez parçasına yazılıp tutkal ile alınaya yapıştırılması gerektiği şu şekilde ifade edilmiştir: "Şâhib-i ru'âfuñ ismini ḳanı ile bir bez pâresine yazup çiriş ile alınaya yapışduralar" (Nuruosmaniye Kütüphanesi, 4221/3, vr. 22a). Benzer bir misale şerâde (kurdeşen) maddesinde rastlanılmaktadır. İlgili kısımda kurdeşen olan kişiye ayva ağacı dibinden alınan toprağın su ve yağ ile karıştırılıp hastanın gövdesine sürülmesi gerektiği şu şekilde dile getirilmiştir: "Ayva ağacı dibinden toprak alup bir miḳdâr şu ile ve dühn ile ezüp gövdesine süreler" (Nuruosmaniye Kütüphanesi, 4221/3, vr. 32a).

Müellif, bazen birtakım uyarı veya sitemlerde bulunmuştur. Örneğin alâku'n-nâşib (boğaza sülük yapışmak) maddesinde hastanın bir daha suyu süzmeden içmemesi gerektiğini şu şekilde belirtmiştir: "Bir daḥı 'aḳlın başına getirüp suyu süzmedin içmeye" (Nuruosmaniye Kütüphanesi, 4221/3, vr. 23b). Aynı şekilde cû'ü'l-bakarî (aç gözlü olup önündeki yemeği yememe) maddesinde ise aç gözlü kimse, önündeki yemeği yemiyorsa zehir yesin denilerek sitem edildiği şu ifadeyle dile getirilmiştir: "Yimek yimezse zehr yisün" (Nuruosmaniye Kütüphanesi, 4221/3, vr. 25a).

3. Netîcetü't-Tıbb'ın Transkripsiyonlu Metni

[17b] Dîbâce-i Cedâvil-i Netîcetü't-Tıbb

الحمد لله الحكيم العليم المنان الذي جعل علم الابدان مقمما على علم الاديان و جمع الطب النافع في كلمتين كريمتين "كلوا واشربوا ولا تسرفوا"⁵ عزّ شأنه عن ان يشان و الصلوة و السلام على سيّد ولد عدنان محمد طيب القلوب و حبيب الرحمن و على آله السادة و صحبه القادة الشافين مرضي الضلالة بدواء الهداية و العرفان.

Ve ba'd bu za'îf ü ḥaḳîr Seyyid Muḥammed eṭ-ṭabîb eş-şehîr be-ḥaḳîm Emîr Çelebi bundan aḳdem 'ilm-i ṭibba müte'allıḳ *Enmûzecu't-Tıbb* nâm te'lîf eyledüğüm kitabuñ 'ilmini iş'ardan sonra 'ameline şürü' eylemek lâzım olmağla nefsi-i İslâmbol'da Balkabanı ḳurbında bir dükkân-ı

⁵ "Yiyin, için; fakat israf etmeyin" (A'râf/31).

‘azîmü’ş-şān ĩcād eyledüm. Öyle dükkān ki nevāvīs-i hūkemā ve kenānīs-i eṭıbbā aña nisbetle āsiyāb-ı hārāb menzilesindedür. Lāzım geldi telāmīz-i kābılemüzden biri niçe müddet hıdmetümüzde dāmen der-meyān eylemişdi, ol kenz-i ‘azîmüñ üzerine müvekkel ola ve bermuktezā-yı tıbb her marīzūñ marāzına göre devā vire. Eyle olsa bu kāvā‘ idi ri‘āyet için bir düstür lāzım olmışdı tā kim tıbbuñ netıcesini başdan ayağa varınca hūmmayātı ve sāyir levzāmātı ile beyāna nümüdār ola. Bu vechle ismini *Netıcetü’t-Tıbb* tesmiye idüp bir cedāvıl-i maḳbūle taşnıf eyledüm ve ol veled-i ‘azīz ki telāmīz-i kābılemüzden nāmı ‘Alī’dür anuñ hāṭırıçün tekmıl eyledüm. Her marāzı ki beyān eyledüm anı cedāvıle aldum ba‘dehu ṭabī‘at-ı marāz nedür ve marīzūñ nabzı niceğer ve kārūresi ne levn üzeredür ve ğıdāsı ne nev‘ dendür, tamām ‘ilāc ne iledür, ol marāza faşd olunur mı ve ne şeyden ihtırāz lāzımdur ve edhāndan ne kısım dūhn lāzım olur tamāmen ‘ayān ü beyān kıldum. İmdi her ne maḫalde ki birkaç nev‘ edhān zıkr idüp anı terkīb idüp zımād eylediyssek maḫsūdumuz oldur ki ta‘yīn olunan edhān kaç cins ise bir fıncān içre koyup bir miḳdār şem‘-i kāfūrī ve bir dirhem miḳdārı maşṭakī dāhıl idüp nār-ı leyyinede zevb olunduğdan soñra ḫalt u mezc ki evlā merhem-mişāl olur ol ne vaḳt marāz için ta‘yīn olunmuş ise ol minvāl üzere isti‘māl oluna. İmdi evvel beyān eyledüğümüz marāz şudā‘-ı mücerreddür ve ol şudā‘dur ki bī-mādde ola veyāhūd bā-mādde ola. Ve kıs ‘alā şāyiri’l-umūr. [18a]

فهذا كتاب ينطوى على غرائب من الحكم اللاتي لم يسبق اليها ان كتبت بالابريز الخالص الاحمر و المسك النبتي الازفر لا تكثر عليها قد شيدت للاساة اس الحذافة و احكم و انما هو هذا الجداول بنفسه طبيب ابكم او ماتراه صامتا يتكلم لمؤلفه ناطق عن جوامع الكلم حجر اسود لمستلم اذا نظر اليه العليل لوقته يطيب براء الساعاة للمستحيل علاجه شفاء عاجل للمتكرر مزاجه لمن سلك فجاج الحكمة منهاج مستقيم و لمن اظلم عليه غمام غموم الايام مبهاج العظيم و كان العوافى خصم القوافى فائى و ان كنت الاخير زمانه لاة بمالم تستطعه الاوائل و اكثر اطبة الزمان طبيب يداوى الناس و هو عليل.

آمد آن تازه كل از غنجه برون
دهر بشكفت چو كل زين مضمون

شاهد فيض زرخ پرده كشود
روازين پرده بعشاق نمود

زين ترانه طربى پيدا شد
شوق و ذوق عجبى پيدا شد

وه ندانم چه سخن ميكويم
چه حديثت كه من ميكويم

هر كرا جوهر ادراكى هست
طبع صاف و نظر پاكى هست

چو درين دفتر ابتر نكرد
نيك را ببند و از بدكزرد

مى شناسد كم چه تأليفست اين
چيست اين نسخه چه تصنيفست اين

هست از بحر برون افتاده
صدفى چند زكوهر ساده

اين صدف ريزه چه قيمت دارد
پيش ابرى كه كهر مى بارد

دارم اميد كز و اهل هنر
درنيارند خطايى بنظر

ور ببیند خطایی پوشند
یا باصلاح خطایش کوشند

طبع حاسد ز سخن چون دورست
کر بگوید سخنی معذورست

فرغت من تحریر هذا الجداول فی تاریخ عشرين جمادى الاخر سنة ست و ثلثین و الف⁶

⁶ Bu tabloları 20 Cemaziyelahir 1036 tarihinde tamamladım.

el-Emrâz	eṭ-Ṭabî'at	en-Nabz	el-Ḳārûre	el-Ağdiye	el-İlâc	el-Faşd	el-İhtirâz	el-Edhân
[18b] Şudâ'-ı Mücerred: Yâ şû'-i mizâc veyâ mâddî ola veyâ ğayr-ı mâddî ola.	Harâretten olur ve daḥı bürüdetden olur veyâ ḳandan veyâ şafrâdan olur.	Ḥafîf ve za'îf olur. Eger ḳandan olursa seri' olur.	Aḥlâta göre levn ḳabûl ider.	Mu'tedil olan ğidâlar ve daḥı mâ-yı şa'irdür.	Akrâş-ı müşelleşeyi ezûp şaḳîḳalarına tılâ ideler ve aḳsırdalar, şarâb-ı temr-i Hindî ve nîlüfer ve benefşe ḥamîresi ve şarâb-ı lîmûn ve ḥabb-ı ḳûkiyâ ve ḥabbu'z-zehab vireler.	Ḳîfâl ṭamarından.	Ġalîz ta'âmdan ve ḳabzdan ve ḥamrdan.	Dühn-i nîlüfer ve dühn-i verd ve dühn-i benefsec gül şuyı ile tılâ oluna.
Şudâ'-ı Hârr ki lems olursa ḥarâreti ḥiss olunur.	Demûn heyecânından ve ta'affüninden olur.	Seri' dür.	Nâriyyü'l-levndür.	Bârid ve raṭb eşyâdan isfanâḥ ve marul ve ḳabaḳ a'lâdur.	Şarâbu'l-iccâş ve temr-i Hindî ve lîmûn ve nîlüfer ve ḳoruk şarâblarıdır ve nuḳû'-ı ḥamîz ve ḥabb-ı eyâric-i Câlînûs ve ḳurş-ı benefsec ve sirkencübîn-i sâdec ve la'ûḳ-ı ḥıyârşenber ve maṭbûḥ-ı helîlec-i aşferdür.	Ḳîfâl ṭamarından ve elin ṭamarından faşd oluna.	Hârr ğidâlardan ve ḥârr devâlardan ḥazer oluna.	Dühn-i benefşe ve dühn-i ḳar' gül-âb ile tılâ oluna.
Şudâ'-ı Bârid: Lems olursa bürüdeti ḥiss olunur.	Mâddesi yoḳdur.	Eşihḫâ nabzıdır.	Eşihḫâ ḳârüresidür nev'an beyâza mâyıldür.	Nîm-birişt yumurda ve 'asel ve piliç ḳavurması.	Şarâb-ı ustuhudûs ma'a lîmûn ve şarâb-ı benefsec ma'a ustuhudûs ve şarâb-ı 'ırḳ-ı sûs-ı müdebber ve sirkencübîn-i 'unşulî ve gülbeşeker ve ḥabb-ı benefsec ve ḥabb-ı eyâric-i fayḳarâ ve ma'cûn-ı fendâdikûn ve akrâş-ı müşelleşe şaḳîḳalarına tılâ oluna.	Faşd olunmaz.	Her bârid ve raṭb olandan ḥazer.	Dühn-i zanbaḳ ve dühn-i yâsemîn ve dühn-i lâden, sünbül terkîb olup tılâ oluna.
Şudâ'-ı Yâbis: Ağzı ve dili yübüsetinden ḥiss olunur.	Gâḥ olur ḥarâretle olur.	Mütevâtirdür.	Bulanıḳdur.	Ḳoyun ve tavuḳ ve daḥı piliç meslûḳalarıdır, ḥarâreti	Şarâb-ı nîlüfer ve şarâb-ı benefsec ve arpa şuyı ile lu'âb-ı bezr-i ḳatûnâ ve şarâb-ı rummâneyn ḥarâreti var ise akrâş-ı müşelleşeden	Harâreti var ise ḳîfâlden faşd oluna.	Hârr olup ḥarâret virenlerden ictinâb oluna.	Benefsec ve nîlüfer ve ḳabaḳ ve zanbaḳ yağları berâber olup ve

				varısa balık cāyızdır.	ezüp şaķıklarına tılā oluna. Habb-1 eyāric ve hamīre-i benefsec ve habb-1 lājiverd ve sefūf-1 mā'ū'l-cūbn ve maṭbūh-1 helīle-i esved ve maṭbūh-1 eftīmūn vireler.			bir yire katılp ısıcaķla başına süreler.
[19a] Şudā'-1 Demevī: Tamarları tolı olur, māddeşi demdür.	Māddeşi demdür.	Sūr'at üzeredür.	Aḥmer kanıdır.	Qabaķ ve ısfanāh ve semüz ot būrānīsidür.	Benefsec ve līmūn ve nīlūfer ve rummāneyn ve qoruķ ve şandal şarāblarıdır. Habb-1 benefsec ve habb-1 kūkiyā ve habb-1 eyāric ve ma'cūn-1 hıyārşenbe ve la'ūq-1 hıyārşenbe ve akrāş-1 müşelleseyi şaķıklarına tılā eylemekdür.	Elin tamarından ve bāsiliķden ve kıfālden kanqıdan olursa faşd oluna.	Her ḥārr ve yābis olanlardan ḥazer.	Dūhn-i nīlūfer ve dūhn-i benefşe ve reyḥān gül-āb ile tılā oluna.
Şudā'-1 Raṭb: Burnında ve gözlerinde olan ruṭbāt ile ma'lūm olur.	Māddeşi dimāğdur.	Eşihhā nabzıdır.	Eşihhā kārūresidür.	Luḥūm ve tavuķ kebāb olunup ekl oluna.	Habb-1 şebyār ve şarāb-1 ustuhūdūs ve eyāric-i lūğāzyā ve ma'cūn-1 deyāderitūs ve ıtrifil-i kebīr ü şağīr ve tiryāķ-1 fārūķ ve habb-1 kūkiyā bunlardan her kanqısı olurısa virile.	Faşd olunmaz.	Bārid ve raṭb olan gıdālardan ve devālardan ḥazer.	Yāsemīn ve zanbaķ ve ferfiyūn ve ustuhūdūs yağlarını terkīb idüp başına süreler.
Ḍarbeden ve saķtadan olan şudā'	Māddeşi yoķdur.	Eşihhādur.	Eşihhādur.	Bādām ḥarīresi ve sāyir ḥafīf ta'āmlar.	Habb-1 eyāric-i Cālīnūs ile telyīn idüp akrāş-1 müşelleşe ile tılā oluna ve ma'cūn-1 fendādiķūn virüp merhem-i kırūṭī ile maḥall-i veca'a zīmād oluna.	Quvvet-i mizāc müteḥammil ise ḥılāfdan faşd oluna.	Muğallizātd an ḥazer.	Gül ve qaşşūm ve ca'de ve uķḥuvān ve kemāfiṭūs yağları terkīb olunup zīmād oluna.
Sersām: Bu maraza qarāniṭs daḥı	Ḥaceb-i dimāğda şafrā-i	Minşārī ile mevcī beynindedür.	Bevli belā idrār teķāṭur ider ve		Mā-yı 'asel ve şarāb-1 ustuhūdūs-1 müdebbere ve maṭbūh-1 kanṭuryūn ve	Faşd olunmaz, olursa helāk	Her ḡalīz ve ḥārr olan eşyādan	Mersīn ve isfāķış ve bādrençbüye ve

dirler.	hârreden hâşıl olur bir veremdir.		elvân zâhir olur.		şarâb-ı sirkencübîn-i 'unşulî ve sirkencübîn ve mâniyâ ve şarâb-ı verd. Eger sersâm şafrâdan olursa ve hezeyân söylese evvel himmeti tebrîd ve tartîbe şarf ideler ve maḥbûḥ-ı fâkihe vireler.	olur.	hâzer.	kağak yağlarıdır.
[19b] Nisyân: Türkîsi unutsağıdır.	Bârid ve raḥbdan mecârî-i dimâğda südde olmağdan olur.	Her zamân mütevâtirdür.	Eşihhâdur.	Hârr ve yâbis gıdâlardır.	Eyâric-i lügâzyâ ve eyâric-i hürmüs ve eyâric-i faykarâ ve eyâric-i Câlînüs ve şarâb-ı ustuhudüs ve şarâb-ı uşul ve maḥbûḥ-ı kaḥturyün ve maḥbûḥ-ı uşul ve kurş-ı anisün ve sefûf-ı muhallişa ve ma'cün-ı atânâsyâ-yı büzürg ve sencerinâ ve sütirâ ve ma'cün-ı feryâdüs.	Olunmaz.	Her bârid ve raḥb olandan hâzer.	Merzencüş ve ustuhudüs ve kaḥturyün ve zanbağ; bu yağları terkîb idüp başına zimâd ideler.
Sübât-ı Seherî: Türkîsi uyur gibi olup uyumamağdır.	Cünündan bir nev' dür ki sersâmeynden mürekkebdür, hârr ve bârid olur.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Hârr ve raḥb olan eşyâdur.	Meşrudîḥüs, eyâric-i lügâzyâ ve ma'cün-ı deyâderitüs ve şarâb-ı lîmün ma'a nîlüfer ve şarâb-ı bâdrençbüye ma'a ustuhudüs ve şarâb-ı benefşe ma'a haşhâş ve ma'cün-ı emrûsiyâ ve akrâş-ı müşelleşe ki zıkr olunan edhân ile şaḥîkalarına zimâd oluna.	Faşd olunmaz.	Her bârid ve yâbis olandan hâzer.	Ustuhudüs ve müşkiḥramşîğ ve zanbağ ve benḥâfilün yağlarıdır.
ve'l- Humku'r- Ru'üne: Fikrinde	Gâh berd-i sâdecden ve gâhî yübs ile mâddî olur.	Eşihhâ.	Eşihhâ.	Taḥlîl gıdâ lâzımdur mu'tedil olan ile.	İḥrîfîl-i kebîr ve ıḥrîfîl-i şağîr ve helîlec ve kâbilî ve emlec mürebbâları ve ma'cün-ı felâsife ve	Faşd olunmaz.	Keşret-i ta'âmdan ve imtilâdan ihtirâz.	Sünbül ve şünîz ve şîḥ-i Ermenî yağları terkîb olunup

noğşân olup aħmak olmağdur.					meşrudîŧûs ve günlük ve zencebîl sükker ile sefûf oluna ve ma'cûn-ı vec ve ma'cûn-ı sûtîrâ virile.			başına zımâd oluna.
el-Māniyâ: İnsân kuduz köpek gibi olmağdur.	Bārid ve yābisdür.	Eşihhâ.	Eşihhâ.	Mümkin olan mertebe ğidâsı taltîf oluna.	Deyāderitûs ve fendādîkûn ve diyâkaŧlîkûn ve sencerinâ ve şîşâ ve şarâb-ı ustuhudûs ve maŧbûh-ı hıyârşenbe ve berencübîn-i 'unnâb ve maŧbûh-ı ŧanŧuryûn ve ma'cûn-ı lûğazyâ ve ħabb-ı müntin ve ħabb-ı lâjiverd ve müferrih-i yâkût ve ħabbü'z-zehab virile.	Birkaç kerre kîfâlden faşd oluna.	Her bārid ve yābis olandan ħazer.	Zanbağ ve kayşûm ve bārid vec-i bostānî ve bādrenbûye ve esārûn yağları.
[20a] el-Mālîhûlyâ: Teşviş ve fikr ziyâdeligidür ve korkulukdur.	Bārid ve yābis ve sevdāvidür.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Semüz tavuk ve kaz ve kuzı ve yağlu şûrbâlardur.	Müferrih-i yâkût ve devâ-yı misk-i ħulv ve şarâb-ı ħarîr ve şarâb-ı bādrenbûye ve ħabb-ı lâjiverd ve ma'cûn-ı necâh ve şarâb-ı ustuhudûs ve lisân-ı şevr ve sefûf-ı sevdâ ve ħabb-ı sevdâ ve ŧurs-ı sevdâ ve ma'cûn-ı emrûsiyâ ve maŧbûh-ı hıyârşenbe ve ma'cûn-ı temrî ve mâ-yı şa'îr ve mâ-yı lisân-ı şevr virile.	Bāsiliğ ve şāfen ŧamarlarında n faşd oluna.	Ġalîz ve yābis ve tuzlu ve acıdan iŧtirâz.	Zanbağ ve yāsemîn ve maşŧakî yağları gül-âb ile müşk ile başına zımâd oluna.
el-Ūutrub: Bu daħı māniyâ gibidür.	Bārid ve yābis ve sevdāvidür, māliħûlyâdan bunuñ şāħibi azardur.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Ġidâsı māniyâda olandur.	Kezâlik 'ilâcî māniyâda beyân eyledüğümüzdür.	Ūıfâl ŧamarından birkaç kerre faşd oluna.	Māniyâda beyân eyledük.	Kezâlik māniyâda beyân olunandur.
el-'Aşğ:	Mālîhûlyâdan	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Mālîhûlyâda	Mālîhûlyâ 'ilâcîdur ammâ	Bāsiliğ	Mālîhûlyâda	Mālîhûlyâda

Ma' lûmdur.	bir nev' dür.			beyân olundu.	ma'tlûbına vuşûlden a' lâ 'ilâc olmaz.	țamarından ve şâfenden faşd oluna.	beyân olundu.	beyân olundu.
es-Sübât: Nevm-i şakîldür ya' nî ziyâde uyumağdur.	Balgamî ve şakîl bir marazdır.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Hârr ve ra'tb olandur.	Devâ-yı misk ve müferrih-i sünbülî ve tiryâk-ı ekber ve eyâric-i Câlînüs ve eyâric-i faykarâ ve fuķunyâ-yı 'atîķ ve berşa'îsâ ve şarâb-ı ustuħudûs ve ĥabb-ı efâviye virilür.	Faşd olunmaz.	Her bârid ve ra'tb olandan ĥazer.	Merzencüş ve cünd-i bîdester, ĥabbetü's- sevdâ ve areştülühîyâ; bu yağları terķib idüp yüzine ve řakîķasına süreler.
[20b] es- Seher: Hiç uyumamağdu r ve uyumağ ķadır olmamağdur.	Hârr ve yâbisdür balgam-ı mâliħden.	Ba'tîdür.	Beyâza mâyildür.	Ĝalîz ve şakîl olan ta'âmlardur.	Tîz tîz ĥammâma girüp mâ- yı şa'îr ile şarâb-ı ĥařĥâş ve şarâb-ı bâdrencebüye ve şarâb-ı felenc-müşķ vireler ve akrâş-ı müşelleseyi zıkr olunan edhân ile ezüp başına tîlâ oluna ve tiryâk-ı şemâniye ve şarâb-ı nîlüfer ve benefşe ve şarâb-ı efâviye virile.	Faşd olunmaz meger țamarları tolı ola.	Ĥafîf ve nâzik olan ta'âmları yimeye.	Benefşe ve yâsemîn ve zanbaķ ve za'ferân ve ĥařĥâş yağlarını başına süreler.
ed-Düvâr ve's-Seder: Ayağ üzere ķalkduğda başı dönüp țuramamağd ur.	Sebebi ebħire- i duĥâniyyedür, ru'tubet-i balgamiyyede n ĥâşıl olur.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Mu' tedil ve mülâyim ve la'tîf olan ğîdâlardur.	Ĥummâz ve şarâb-ı lîmün ve şarâb-ı temr-i Hindî ve gülbeşeker ve benefşe ĥamîresi ve şarâb-ı verd ķankısı varısa senâ-yı Mekkî ve ķara erik ve 'unnâb ma'an ķaynadup şu ile gül-i mükerrer ve ustuħudûs şarâbı ezüp vireler.	Faşd olunmaz meger imtilâ-yı dem vâķi' ola veyâ zarürî ola.	Ĝalîz ve şakîl olan ta'âmlardan ĥazer.	Âb-ı ĥummâz ve ustuħudûs ve zanbaķ ve ķâfûr yağları terķib olunup başına ve gerdenine tîlâ oluna.

el-Kābūs: Ağır başmağdur.	Muḳaddime-i şar‘dur.	Eşihhādur.	Eşihhādur.	Mülāyim ve laṭīf olan ğidālardır.	Ḥabb-ı eyāric ve ḥabb-ı kūkiyā ve eyāric-i lügāzyā ve eyāric-i Rūfus ve ḥabb-ı sekbīnec ve ḥabb-ı müntin ve ḥabbu’n-nefs ve ma‘cūn-ı emrūsiyā ve sūṭirā ve ḥabb-ı şeryārec ve ḥabb- ı şebyār ve ma‘cūn-ı fendādīkūn ve ma‘cūn-ı temrī ve ḥabb-ı eṭmūn ve atānāsyā-yı büzürg virile.	Faşd olunmaz meger imtilā-yı dem vāki‘ ola.	Her ḡalīz ve ḥārr ve yābis olandan ḥazer.	Ḳaṇṭuryūn ve merzencūş ve kemāderiyūs yağları terkīb olunup başına ṭilā oluna.
eş-Şar‘: Cin tutmağdur.	Bir süddedür ki dimāğda olan siñirlerüñ mecrāsına rūḥ-ı nefsanīyi nüfūz itdürmez.	Şaḳīl ve ḡāhī ḥafīf olur.	Balğamdan olursa beyāz ve müşterek olursa aşfar olur.	Mülāyim ve laṭīf olup dehāneti ḳalīl olan ğidālardır.	Sirkencübīn-i ‘unşulī ve ḥabb-ı kūkiyā ve eyāric-i Rūfus ve eyāric-i fayḳarā ve iṭrifil-i şaḡir ki eyāric ile muḳavvī ola ve ḥabb-ı mecnūn ve maṭbūḥ-ı ḳaṇṭuryūn ve ḥabb-ı besfāyec ve ḥabb-ı lājiverd ve şarāb-ı ustuhudūs ve şarāb-ı rummāneyn ve şarāb-ı nīlüfer ve ma‘cūn-ı mādde-i İskender ve atānāsyā ve sūṭirā ve eyāric-i lügāzyā ve ḥabbu’d-dūd virile.	Faşd ile istifrag-ı ḥılṭ lāzımdur.	Her müncerr ve müseddid ğidālardan ḥazer.	Ḳaṇṭuryūn ve ḡāfiş ve merzencūş ve ca‘de ve sezāb yağları terkīb olunup başına ve bedenine ṭilā oluna.
[21a] es- Sekte: İnsan ağaç gibi kaşkatı olmağdur.	Buṭūn-ı dimāğda kāmilen südde olmağdur.	Eşihhādur, hareket iderse şaḡdur diyü ḥükm olur.	Eşihhādur, şihḥati ma‘lūm olduğda sürḥe māyil olur.	Ḥārr ve raṭb olup müfettiḥ olan ğidālardır.	Şar‘da beyān eyledüğümüz ‘ilāclardur. Nihāyeti bunun farḳı kündür ve müşk ve cünd-i bīdester ve ḳaranfūl ve ferfiyūn bir yirde maḥlūṭen daḳḳ olunup meskūtuñ burnına bir fetīl	Şāfen ṭamarından ve ḳifalden ve şah ṭamarı yanında olan vidācdan	Bārid ve yābis olan ğidālardan ihtirāz lāzımdur.	Ferfiyūn ve cünd-i bīdester ve kündür ve ḳaranfūl ve merzencūş ve ḳayşūm ve sezāb yağları

					ile idhâl eyleyeler.	faşd oluna.		terkîb idüp burnına şokalar.
el-Fâlic: Bedenün bir yanı veyâ iki yanı hareketden kalmağdur.	Ekşer bârid ve raṭb balğamîdür.	Bir hâl üzere degüldür ekşeriyâ baṭîdür.	Beyâzdur gâhî kıvıl ve gâhî bulanık olur.	Şayd ile alınan hayvânât etleri kebâb oluna.	Evvelâ huḳne-i leyyine ba' dehu huḳne-i mütevassıta ba' dehu huḳne-i hâdde olunup on dört gün mürür itdükdün soñra eyâric-i fayḳarâ ve kükiyâ ve müntin ḫabları mu' ṭıyyât ile virile ba' dehu tiryâḳ-ı ekber ve tiryâḳ-ı erba'a ve sûtîrâ ve muḳîmü'z-zemîn ve deyâderîṭüs ve sencerînâ ve meşrudîṭüs ve sirkencübîn-i 'unşulî ve şarâb-ı uşul ve ustuhudüs ve 'ırḳ-ı sūs-ı müdebber ve emrûsiyâ ve ma'cün-ı hürmüs ve ḫabbu'n-neft virile.	Ẓarûrî olmayınca faşd olunmaz.	Her bârid ve raṭb olanlardan ve mîvelerden ḫazer.	Ḥanzal ve ferfiyün ve merzencüş ve uḳḫuvân ve bâbünec ve sezâb ve mersîn yağları terkîb olunup bedenine süreler.
et-Teşennüc: Siñir büzülmek ve bozulmak ve harekete ḳâdir olmamağdur.	Ḥılṭ-ı ḫârr-ı şafrâviden ve ağulu ḫayvân şokmağdan daḫı olur.	Eşihḫâdur.	Gâh nârî ve gâh beyâza mâyil olur.	Mu'tedil olup galîz olmaya.	Sersâmda zıkr itdügümüz 'ilâcdur.	Faşd olunmaya.	Sersâma ḳıyâs oluna.	Sersâmda zıkr olunan yağlardur.
et-Temeddüd: Siñirleri gerilüp a'zâsın	Teşennüc gibidür.	Teşennüc gibidür.	Teşennüc gibidür.	Sersâmda beyân olunan ḡidâlardur.	Sersâmda beyân eyledügümüz 'ilâclar bu marazuñ daḫı 'ilâcdur.	Faşd olunmaz.	Sersâmda nice ise öyle itmek gerekdür.	Sersâmda ne minvâl üzere zıkr olundiysa bunda daḫı aña göre 'amel

açmağa kâdir olmamağdur.								oluna.
[21b] el-Lakve: Türkîsi ağzı egilmekdür.	Sebebi bürüdetdür ki dimâğdan nâzil olur.	Eşihhâdur.	Beyâza mâyıldür.	Felcde beyân olunmuşdur.	Bir karañuluk yirde oturup başını bir siyâh fûta ile örtüp bir Dımaşkı âyineye nazâr itdürel ve ağzında dâyimâ egir ve cevz-i bevva tuta ve ma'cün-ı vec ü lügâzyâ ve eyâric-i Câlînüs ve şarâb-ı ustuhudüs ve şarâb-ı handîkûn ve ma'cün-ı fendâdikûn ve sirkencübîn-i 'unşulî ile ğarğara vireler.	Faşd olunmaz.	Felcde beyân olundu.	Hırva' ve vec ve helî[le]cât-ı erba' a ve ferâsiyün yağları terkîb idüp lakvesine tîlâ oluna.
er-Ra'se: El ve ayak ve sâyr a'zâ ditremekdür.	Şuvvet-i müteharrikenü ñ za'findan olur.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Hârr ve raṭb olan ğidâlardur.	Tiryâk-ı ekber ve itrifîl-i kebîr ve deyâderitüs ve belâdur ve muķimü'z-zemîn ve devâ'ü'l-hürmüs ve süṭirâ nâm ma'cünları isti'mâl ide ve ḥabbu'n-neft ve ḥabb-ı müntin vireler nâfi'dür.	Faşd olunmaz.	Her bârid ve tuzlı olandan ḥazer.	Ferfiyün ve kelkelânic ve zirâvend-i ṭavîl ve pencengişt ve heyûfâriķûn yağları terkîb olunup a'zâsına sürile.
er-Remed: Göz ağrısıdur lâ'ale't-ta'yîn.	Şafrâdan ve küdüret-i hevâdan olur.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Isfanâḥ ve kabaķ laṭîf ṭa'âmlardur.	Eyâric-i faykarâ ve eyâric-i Câlînüs ve ḥabbu'z-zehab ve itrifîl-i şaĝîr ve şarâb-ı ustuhudüs ma'a nilüfer ve maṭbûḥ-ı helîlec ve ma'cün-ı ḥıyârşenbe ve ma'cün-ı temrî virile.	Ķîfâlden faşd oluna.	Tuzlı ve mübahḥar ve duḥân ve buḥâr ve hevâdan ve ḡubârdan iḥtirâz.	Şâf-ı ebyaz-ı anzurüt ile şâf-ı âbâd ezüp ḥâricden tîlâ oluna ve on ğünden soñra kühl-i ğüre ve şâf-ı aḡmer-i leyyin çekeler.
Noķşânü's-Şemm:	Mizâc bârid ve sâdecdür yâ	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Hafîf ve mu'tedil olan	İtrifîl-i kebîr ki eyâric-i faykarâ ile muķavvî ola ve	Faşd olunmaz.	Ķalîz ve tuzlı ve pek	Efsentîn ve ustuhudüs ve

Burun koku almamağdur.	balğamdur muqaddem dimâğdan.			ğidâlar.	şarâb-ı ustuhudûs ve şarâb-ı handîkûn be-ustuhudûs ve habb-ı eyâric-i Câlînûs ve habbu'z-zeheb ve eyâric-i habb-ı ferfiyûn ile ma'an ezüp burnına birkaç def'a cezbe itdürel.		tatlıdan hazer.	reyhân ve merzencûş; bu yağları terkib idüp burnına fetil idüp idhâl ideler.
[22a] Qurûhu'l-Enf: Burunda çıban olmağdur.	Buhârât-ı hârreden ve nezleden olur.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Mu'tedil ğidâlardur.	Ratb ise merhem-i isfidâc ve merhem-i kırûtî, yâbis ise lu'âb-ı bezr-i kaţunâ ve habbu'l-cereb ve habbu'z-zeheb ve habb-ı eyâric-i faykarâ vireler.	Faşd olunmaz, hacâmat kâfidür.	Ġalîz ğidâdan hazer.	Dühn-i benefşe ve verd ve şîh-i Ermenî terkib olunup fetile ile burnına idhâl ideler.
er-Ru'âf: Burun kanamağdur.	Buhrândan olursa kaţ olunmaya gâh şafrâdan olur.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Her ne yirse câyizdür.	Efyûn ve bezr-i benc ve kâfur ve marul şuyı ve siñirlü yaprağı şuyı bir yire cem' idüp bir fetile bulayup burnına idhâl ideler ve encir ağacınıñ beyâzını penbe-mişâl kazıyup burnına tıklar.	Birkaç kerre kifâlden faşd oluna.	Her ne yirse zarar itmez ihtirâz itmesün.	Şâhib-i ru'âfuñ ismini kanı ile bir bez pâresine yazup çiriş ile alınna yapışduralar.
Zükâm ve Nezle: Halk buña dumağı dirler.	Harâret ve yübüset ve ruţubetden olur, ekşeriyâ şarudur.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Qabağ ve ısfanâh ve mülühîyâ ve semüz oti ve kepek harîresi.	Ma'cün-ı vec ve ma'cün-ı habbetü's-sevdâ ve şarâb-ı haşhâş ve lîmûn ve sirkencübîn-i 'unşulî ve 'ırq-ı sūs-ı müdebber ve şarâb-ı zûfâ ve la'ûq-ı kürnüb ve la'ûq-ı 'unnâb ve la'ûq-ı sübüstân ve mu'tiyât ve ma'cün-ı benefşe virile.	Faşd olunmaz.	Ġalîz olandan hazer.	Vec ve şüniz ve merzencûş ve sezâb ve nîlüfer yağlarını terkib idüp şaķıklarına tılâ oluna.
el-Emrâzu'l-Liše ve'l-	Fesâd-ı ta'âmdan hâşıl	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Mu'tedil ve laţif olan	Habb-ı eyâric ve ma'cün-ı deyâderitûs ve devâ-yı	Faşd ve hacâmat	Pıraşa ve şüm ve başal	Eftimûn ve kanşuryûn ve

Esnān ve Şefeteyn: Dil ve diş ve tutağ marazlarıdır.	olur.			ta'āmlardur.	hürmüs ve maṭbūh-ı eḫfīmün ve maṭbūh-ı ḳanṭuryūn ve sirkencübīn-i 'unşulī ve gāh gāh misvāk isti' māl oluna ve eger keder dişden ise kökini güneşe göstermek evlādur.	ıḳtizā iderse.	ve sāyir ḡalīz olandan ḫazer.	bābūnec ve maṣṭakī yağlarını terkīb idüp ṭlā ve zīmād ideler.
[22b] Ża' f-1 Esnān ve Dūd-1 Esnān: Dişler za' f olup ḳurd olmaḳdır.	Fesād-ı ta'āmdan ve mübahḫar eşyā isti' māl eylemekden olur.	Eşihḫādur.	Eşihḫādur.	Laṭīf ve mu'tedil ta'āmlardur.	Ma' cūn-ı sūrincān-ı kebīr ve mersīn ve şummāḳ, gül şuyı ile mażmaza eyleye ve ḫabb-ı ḳūḳiyā ve eyāric-i hürmüs ve ma' cūn-ı deyāderītüs ve emrūsīyā ve egir mürebbāsı virile.	Faşd olunmaz.	Mübahḫar olan eşyādan ḫazer.	Sūrincān ve ḳaranfūl ve sūnbül ve sa' d ve helīlec ve şayd-ı leyyin berāber cem' idüp saḫḳ eyleyüp dişlerine süre ve buḫūr ide.
el-Baḫar: Türkisi ağız ḳoḳmaḳdır.	Mübahḫar eşyādan ve mi' denūñ fesādından olur.	Eşihḫādur.	Eşihḫādur.	Mu'tedil olan ta'āmlardur.	Çürük dişı varısa iḫrāc idüp şarāb-ı ḫarīr ve şarāb-ı sūnbül ve sirkencübīn-i 'unşulī ve şarāb-ı rummāneyn ve şarāb-ı helīlecāt ve ḫabbu'l-baḫar ve ḫabb-ı eyāric-i Cālīnūs a' lādur.	Faşd olunmaz.	Ḡalīz eşyādan ḫazer.	Yağ yirine mażmaza isti' māl ideler.
eṭ-Tareş: Ḳulağ sağır olmaḳdır.	Mecrāda südde olmaḳdan olur.	Eşihḫādur.	Eşihḫādur.	Mu'tedil eşyā isti' māl eyleyeler.	Ḳankı ḫılt ḡalīb ise anı istifrāḡ ide ba' dehu deyāderītüs ve diyāḳaṭlīḳün ve eyāric-i fayḳarā ve eyāric-i Cālīnūs ve ḳūḳiyā ve şarāb-ı ustuhūdūs ve maṭbūh-ı ḳanṭuryūn ve maṭbūh-ı uşul ve ḫabbu'n-	Faşd olunmaz.	Ḡalīz ve ṭuzlı olandan ḫazer.	Cünd-i bīdester ve ḳayşüm ve sūrincān yağları terkīb olunup fetīl ile ḳulağa idḫāl oluna.

					neft virile.			
eṭ-Ṭanīn ve'd-Devī: Kulağ gümlemek ve çinlemekdür.	Tecāvīf-i dimāğda hevānuñ harekātıdır.	Eṣihhādur.	Eṣihhādur.	Mu' tedil olan ğidālar.	Ṭareşde beyān eyledüğüümüz ' ilācdur.	Kezālik.	Kezālik.	Kezālik.
[23a] Veca'-ı Üzn: Kulağ ağrısıdır.	Sū' -i mizāc sādec ve gāh mādđi olur.	Eṣihhādur.	Eṣihhādur.	Hafīf ve laṭif olan eṭ imedür.	İṭrifīl-i kebīr ü şağīr ve eyāric-i lügāzyā ve ma' cūn-ı hürmüs ve fendādīkūn ve deyāderītüs ve sāyir mu' addilāt ile şiyāf-ı māmīşā ile 'uşāre-i qar' ve ḥıyār ve kāfūr; bunlara dūhn-i verd zamm idüp bir fetīle bulayup kulağa şoqalar.	Ṭamar tolı ise faşd oluna.	Hāraret varısa bārid ve bürüdet varısa ḥārr olanı isti' māl eyleye.	Bābūnec ve süsen ve merzencüş ve ḥaşḥaş ve benefşe ve belesān yağların terkīb idüp kulağa fetīl ile qoyalar.
el-Ḥunnāk: Boğaz inmek ve şişmekdür.	Hāraret ve yübüset ve ruṭubetden olur.	Hāraretten ise serī' dūr.	Levn-i aḥlāṭa kıyās olunur.	'Unnāb ile pişmiş mercimek a' lādur.	Ekşi kara tūt şarābını veyāḥūd rubbını kaynamış 'unnāb ve arpa şuyıyla ğarğara vireler ve şarāb-ı benefsec ve nīlūfer ve mā-yı lisānu's-şevrle gülbeşeker līmūmı ve sirkencübīn-i 'unşulī ve ḥabb-ı eyāric-i Cālīnūs virile.	Dil altından ve zāruret olursa kıfālden faşd oluna.	Ekşi ve tuzlu kısmından ḥazer.	Benefsec ve zanbağ ve yāsemīn yağların terkīb idüp maḥall-i vereme tılā oluna.
Dīkū'n-Nefes: 'Avām buña tıknefes dirler.	Ḥārr nezlelerden olur ekşeriyyā.	Baṭīdūr.	Ekşeriyyā beyāzıdır.	Ġayet ile hafīf olan ṭa' āmlardur.	Şarāb-ı 'ırq-ı sūs-ı müdebber ve mā-yı şa'ır-i sükkerī ve devā-yı misk-i mürr ve devā-yı misk-i ḥulv ve müferriḥ-i yāḳūtī ve ma' cūn-ı eyāric-i lügāzyā ve şarāb-ı ḥarīr ve şarāb-ı	Faşd olunmaz.	Ekşi ve tuzlu ve ğalīz olan ṭa' āmlardan ḥazer.	Zanbağ ve yāsemīn ve bādrençbüye ve felencmüşk yağlarını terkīb idüp gögsine süreler.

					ferāsiyūn vireler.			
Buhhatu's-Şavt: Āvāz tutulmağ ve boğulmağdur .	İnsidād-ı meşāmdan ve ebhireden olur.	Eşihhādur.	Eşihhādur.	Ġāyet ile hafif ve laṭif ve dehāneti olan ṭa'āmlardur.	Eger balğam gelürse sirkencübīn-i 'unşulī ile şarāb-ı līmūn ve maṭbūh-ı efsentūn virile. Eger balğam gelmezse şarāb-ı benefsec ile dūhn-i bādām ve la'ūq-ı nīlūfer ve 'unnāb ve la'ūq-ı ḥiyārşenbe ve ma'cūn-ı temrī virile.	Faşd olunmaz.	Her ekşi ve tuzlu ve acı olan ṭa'āmdan ḥazer.	Levz-i ḥulv ve benefşe ve qar'; bu yağlar bir yire cem' olup ma'cūn-ı temrī ile içürel.
[23b] es-Su'āl: Öksürükdür.	Bürüdet ve ḥarāret ve yübüsetden olur.	Eşihhādur.	Eşihhādur.	Ekşi olmayup mülāyim olan ğidālar ve bādām ḥarīresi.	La'ūq-ı ḥiyārşenbe ve la'ūq-ı nīlūfer ve la'ūkü'l-lu'ābāt ve la'ūq-ı ḥulbe ve la'ūq-ı persiyāvşān ve la'ūq-ı rubb-ı sūs ḥarāret varısa la'ūq-ı ṭabāşir ve la'ūq-ı rummān ve ḥabb-ı ferfiyūn ve ḥabb-ı ıstūḥamīkūn ve ḥabbu's-su'āl virile.	Faşd olunmaz.	Ekşi ve tuzlu ve tatlı ṭa'āmdan ihtirāz.	Levz-i mürr ve zūfā ve pencengişt; bu yağları terkib idüp boğazına ve şadrına ṭlā ideler.
Nefşü'd-Dem: Qan tükürmekdür, gāh ṭamardan ve gāh başdan iner.	Māddesi mu'ayyen degüldür meger zātü'r-riye ola.	Eşihhādur, nev'an za'ifdür.	Riyeden olurısa bulanık olur.	Her nesne ki ekşi ve ğalīz ola isti'māl itmeye. Pālūze ve ḥarīre a'lādur.	La'ūq-ı nīlūfer ve la'ūq-ı ḥiyārşenbe ve la'ūq-ı 'unşul ve la'ūq-ı rummān virile. Eger līnet varısa şarāb-ı rummāneyn ile qurş-ı kehrübā ve qurş-ı ṭabāşir veyāḥūd şarāb-ı rummān-ı ḥulv ve şarāb-ı lisān-ı ḥamel ve la'ūq-ı küseyrā virile.	Zarūret olursa.	Cimā'dan ve çağırmağdan ve ḥareketden ve tuzlu ve acıdan ḥazer.	Kākūnec ve ca'de ve lisānü'l-ḥamel yağları terkib olunup şadrına ṭlā ideler.
el-'Alaḳu'n-Nāşib: Boğaza sülük	Marāz degüldür.	Farq olmaz.	Farq olmaz.	Her ne yirse.	Sirkencübīn-i 'unşulī ile ḥardalı ezüp ğarğara vireler ve yalnız sirke ve ḥardal ve	Faşd olunmaz.	Bir daḥı 'aqlın başına	Ferfiyūn ile sirke ve tuz ḥall olunup

yapışmağdur.					tuğ ğarğara virile. Enâr kabı ve çiçeği ve summâğ ve tuğ kaynadup ğarğara virile. Cümleden eyüsi kız yaprağı veyâ tahta bitı yakılup ağızına buğârın çekmekdür.		getürüp şuyı süzmedin içmeye.	ağızında tuğa.
Zätü'l-Cenb ve Zätü'r-Riye	Zätü'l-cenb 'ağalât-ı bâında olur ve zätü'r-riye verem-i hârdur demden ve balğam-ı mâlihden olur.	Hummâ-yı hâdde ile ma'an nabz minşârî olur.	Bir hâl üzere olmaz.	Ekşi ve ğalîz olan ta'ândan hazer, pâlûde ve harîre ve isfanâğ a'lâdur.	Mâ-yı şa'îr ile şarâbu't-tîn ve maţbûğ-ı sübüstân ve 'unnâb ve la'ûğ-ı hıyârşenbe ve la'ûğ-ı sübüstân ve şarâb-ı benefsec ve la'ûğ-ı küşeyrâ ve la'ûğ-ı habb-ı sefercel ile ma'cün-ı hıyârşenbe ve ma'cün-ı temrî ve la'ûğ-ı persiyâvşân ve şarâb-ı 'ırğ-ı sūs-ı müdebber ve mâ-yı şa'îr ile ma'cün-ı terbelâşe virile.	Bâsilîğden faşd idüp hılğ-ı ğâlîbi istifrâğdan şoñra fetîl ve huğne gerekdür.	Bârid ve yâbis ve ekşi olanlardan hazer.	Müşk-i tarâmşîğ ve mâhî-zehrec ve ca'de ve şîğ-i Ermenî yağları terkîb olunup karnına tılâ ve huğnesine dâğil ideler.
[24a] es-Sill: Ağcigerde çıban olmağdur.	Balğam ile istidâre üzere olur.	Zätü'l-cenb gibidür.	Zätü'l-cenb gibidür.	Bâdâm harîresi ve isfanâğ ve sâyir seyyâl olan eşyâ.	Her gün mâ-yı şa'îr ile şarâb-ı haşhâş ve la'ûğ-ı haşhâş ve kurş-ı haşhâş ve sefuf-ı seretân ve mâ-yı lisân-ı şevr ve eşek südi ve sefuf-ı muğl-i eyäsâ ile şarâb-ı ebyaz-ı şırf ve râyihası hüb eşyâ ve la'ûğların her biri ve ğülbeşeker ve şarâb-ı harîr ve şarâb-ı mümessek virile.	Faşd olunmaz.	Su'âlde beyân olunandır.	Bâdrençbüye ve su'âlde beyân eyledüğümüz üzeredür.
Cümüdu's-Şadr: Göğüs	'Ađalât-ı şadrda ağlâtuñ	Bir hâl üzeredür.	Harâret varısa sürçe	Isfanâğ ve fâlüzec ve	Ma'cün-ı senâ-yı üsrübî ve eyâric-i Câlînüs ve habb-ı	Faşd olunmaz.	Ekşiden ve ziyâde	Ğâfiş ve efsentîn ve

tutulmaçdur.	ihtibâsından olur.		mâyıldür.	bādām harīresi.	benefşe ve kurş-ı su'âl ve kurş-ı tabâşir ve benefşe hamīresi ve şarâb-ı 'ırq-ı sūs-ı müdebber ve devâ-yı misk-i mürr ve ma'cün-ı emrūsiyâ ve ma'cün-ı mürr-i zurunbād virile.		tatlıdan ihtirâz.	isfâs ve mersin ve verd; bu yağları terkib idüp gögsine tılâ ideler.
el-Hafağan: Türkisi yürek sıkılmaç ve kalbi ditreyüp bayılmaçdur.	Sū'-i mizâc-ı sâdec ve sū'-i mizâc-ı mâddî olur.	Bir hâl üzere olmaz.	Muhteliṭ ve 'acibü'l-levn olur.	Piliç ve tavuğ meslûkaları.	Devâ-yı misk-i mürr ve müferriḥ-i yâkūtî ve şarâb-ı 'anber ve misk ve ıtrifîl-i şağir ü kebîr ve cevâriş-i 'üd ve 'anber ve cevâriş-i şandal ve şarâb-ı rummân-ı hūlv ve şarâbu'l-bürr ve şarâb-ı dînârî ma'a şarâb-ı 'anber virile.	Eger demevî ise faşd oluna.	Her mâlih olup galiz olandan hazer.	Bâdrenbūye ve 'anber ve maşakî ve mey'a ve kemâderiyūs yağları terkib olunup kalbine zimâd ideler.
el-Ġaşy: Türkisi bayılmaçdur ve buñalmaçdur .	Hafağan gibidür.	Hafağan gibidür.	Hafağan gibidür.	Hafağan gibidür.	Hafağan 'ilâcıdur.	Kezâlik hafağan gibidür.	Kezâlik hafağan gibidür.	Kezâlik hafağan gibidür.
[24b] Kılletü'l-Leben: Memede süt olmamaçdur.	Mâddesi demüñ kılletidür.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Qoyun ve tavuğ ve piliç etleri ve noḥūd-âb.	Mâ-yı şa'îr ile sükker ve sevîk ile sükker ve tatlı bûze ve siyâh noḥūd şuyı sükker ile ve şarâb-ı harîr ve şarâb-ı misk ve devâ-yı misk-i hūlv ve müferriḥ-i yâkūtî ve şarâb-ı 'anber virile.	Harâret varısa câyizdür.	Galiz ve tuzlı ta'âmlardan hazer.	Ġâfiş ve mâhî-zehrec ve müşk-i tarâmşîğ, bādām yağıyla ma'an bu yağları terkib idüp memelerine süreler.
Veca'-ı	Sū'-i	Muhtelifdür.	Verem	Piliç ve tavuğ	Râziyâne ve anisün	Zaruret	Hâr ve	Sefercel ve

Mi' de: Halk buña kursorak ağrısı dirler.	mizâcdan olur ve dahı sâdec olur ve riğden olur.		olmayıcak eşihhâ kârüresidür.	ve anuñ emsâli hafîf eşyâdur.	kıynadup ol şı ile maţbüh-1 fâkihe ve maţbüh-1 rummâneyn ezüp içeler ve cevâriş-i Câlînüs ve cevâriş-i zurunbâd vireler ba' dehu kıurş-1 verd-i kebîr ü şağîr ve kıurş-1 efsentîn ezüp mi' desı üzere tılâ ideler.	olurısa.	yâbis ve mübahhar olan gıdâlardan.	verd ve aķâkıyâ ve't-tîn ve maştakî yağların terkîb idüp mi' deye zîmâd oluna.
et-Tuğme: Türkîsi imtilâdur.	Mâddesi yoķdur.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Humûzet üzere olup hafîf olan ta'âmıardur.	Şarâb-1 emîrbâris ve şarâb-1 lîmün-1 sefercelî ve gülbeşeker ve şarâb-1 efsentîn ve kıurş-1 efsentîn ve şarâb-1 verd ve şarâb-1 'ûd; bunlar cümlesi kıay' itmekden şoñra a' lâdur.	Lâzım degül.	İdhâlu't-ta'âm 'ale't-ta'âm itmekden.	Veca'-1 mi' dede beyân eyledüğümüzdür.
Noķsânu's-Şehvet: İştihâ olmamaķdur.	Sû'-i mizâc-1 müfriñdendür.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Göñli istedüğün ekl ide.	Veca'-1 mi' dede beyân eyledüğümüzdür.	Faşd olunmaz.	Kezâlık veca'-1 mi' de gibidür.	Kezâlık veca'-1 mi' de gibidür.
[25a] el-Karâkir: Kıarında şış olup kıurkıur itmekdür.	Mi' denün bürüdetinden yâ nuffâh nesne yimekdendür.	Eşihhâdur.	Harâreti ğâlib ise humret üzere olmaķ.	Riğ olmayan eşyâ.	Üç dirhem râziyâne kıynadup on dirhem gülbeşeker ile ezüp içeler ve ma'cün-1 vec ve şarâb-1 sünbül ve ma'cün-1 naħve ve cevâriş-i kemmün ve cevâriş-i felâfilî ve kıara çörek otı ma'cünı ve cevâriş-i 'anber veya 'ûd veya maştakî veya hülencân cevârişleri virile.	Faşd olunmaz.	Yelli ve tuzlı ve acı ta'âmıdan hâzer.	Kıara çörek otı ve na'nâ ve nemmâm ve mersîn ve sezâb yağlarını terkîb idüp mi' desine zîmâd ideler.
Cü'ü'l-Kelb: Kıarnı	Sebebi sū'-i mizâc-1	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Tuzlı balık ve zeytün ve	İtrifîl-i kebîr ü şağîr ve gülbeşeker yiyüp üzerine	Faşd olunmaz.	Laţîf gıdâlar ki hâzımı	Cezer ve levz ve tavuķ ve

toymamağdu r.	bāriddür ki fem-i mi' deye dökülmişdür.			rāziyāne yiye.	şarāb-ı şırf içe ba' dehu cevāriş-i nār-müşk ve cevāriş-i kemmūn ve nuḳū'-ı ḥāmız ve maṭbūḥ-ı eftīmūn ve sirkencübīn-i rāsenī vireler.		seri' olandan ḥazer.	bābūnec ve areşülūhiyā; bu yağları terkīb idüp mi' desine tılā ideler.
Cü'ü'l-Bakari: Türkçe aç gözli dirler, yimek önünde turur yimez.	Mi' deye sevdānuñ hücumındandır.	Eşihhādur.	Eşihhādur.	Sekbāc ve zirbācdur.	Ḥabb-ı eftīmūn ve maṭbūḥ-ı eftīmūn ve şarāb-ı bādrenbūye ve buzağū eti şarımsak ile ve şarāb-ı kerefs ve na'nā' ve kışr-ı ütrüc bunlar ile pişmiş ola, eyāric-i lūgāzyā ile deyāderitūs ve sencerinā ve ḥabb-ı ıştūhamiḳūn ve ḥabb-ı didān vireler.	Faşd bāsiliḳden.	Yimek yimezse zehr yisün.	Sezāb ve kayşūm ve şūm ve kerefs ve ütrüc ve za' ferān yağları terkīb olup mi' desine zīmād oluna.
el-'Atş: Dāyimā şusuz olmağdur.	Fem-i mi' dede tuzlu balğam olmağdan olur.	Eşihhādur.	Eşihhādur.	Tuzlu olmayup laṭif olan ğidālardır.	Ṭurp toḥmı şuyı ve ṭurp şuyı ile sirkencübīn ḥalt idüp birkaç kerre kay'dan şoñra ḥıyār ve kışşā ve şandal ve mā-yı verd ve nīlūfer şerbetlerin içe ve sirkencübīn-i sādec ve gül-āb ve mā-yı hindibā ve ḥabb-ı ıştūhamiḳūn isti' māl ide.	Faşd olunmaz.	Her tuzlu olandan ḥazer.	Ḥıyār ve kabak ve şandal ve hindibā ve nīlūfer ve bāderüc yağlarını terkīb idüp mi' desine zīmād ideler.
[25b] el-Füvāk: Ḥalk buña inçırırık dirler.	Balğam-ı lezicden olur maḥall-i marazda.	Mariz degül ise eşihhā nabzıdır.	Mariz degül ise eşihhā kārüresidür.	Rih virür eşyādan ḥazer idüp ḥafif olan ṭa' āmlar isti' māl ide.	Muḳayyi' ile kay' idüp lu' āb-ı bezr-i ḳaṭūnā ve lu' āb-ı bezr-i sefercel içre sükker ve bādām yağı ḳatup isti' māl ide ba' dehu maṭbūḥ-ı efsentīn ve ma' cūn-ı kemmūn ve	Faşd olunmaz.	Mübahḥar ve mālīḥ olan eşyādan ḥazer.	Şusuzluğda beyān olunan yağlar ile 'amel ideler.

					ma'cün-ı vec ve cevâriş-i nahve ve cevâriş-i maştakî ve tiryâk-ı fârûk ve şarâb-ı bâdrençbüye ve habb-ı iştuhamîkûn ve habb-ı Mâsercüye ve mu'atışsât ile aşırdalar.			
Qay'u'd-Dem: Qan kuşmağdur.	Mi' denüñ za' findan ve demüñ mi' dede muncemid olduğundandır.	Ža' ifdür.	Harâreti varısa sürhe mâyıldür.	Marul ve ısfanâh ve kabak bürânileri.	Qurş-ı kehrübâ ve qurş-ı tabâşir ve qurş-ı cülnâr ve qurş-ı efsentîn ve qurş-ı emîrbâris; bu aqrâşuñ kankısı olursa şarâb-ı lisânü'l-ğamel ve şarâb-ı encübâr ve şarâb-ı 'unnâb ve şarâb-ı tuffâh-ı hâmız ile ma' an ezüp isti' mâl ideler.	Bâsilik tamarından faşd oluna.	Ğalîz ve şakîl olan eşyâdan hazer.	Lisânü'l-ğamel ve kehrübâ ve ħallü'l-bâr ve efsentîn ve encübâr ve sefercel yağları terkîb olunup şadra ve mi' desine žimâd ideler.
Ža' f-ı Hazm ve İbtâl-i Hazm: Bi'l-külliyeye iştihâ bâtil olmağdur.	Mi' denüñ mizâcı ħarr olmağdan olur.	Eşihğâdur.	Eşihğâdur.	Marul ve ısfanâh ve kabak ve buña beñzer lañif eşyâlardur.	Şarâb-ı rummâneyn ve şarâb-ı rummân-ı hâmız ve şarâb-ı ğüre ve şarâb-ı tuffâh ve şarâb-ı emîrbâris ve qurş-ı verd ve sirkencübîn-i sâdec ve sirkencübîn-i nîlüfer ve rummâniyâ vireler.	Faşd olunmaz.	Ğalîz olandan hazer.	Füvâğda beyân eyledüğümüzdür.
Heyza: Ğayrı münhazım ahlâğ hareketeye gelmekdür.	Şafrâdan olur, eli ve ayağı şavukğdur.	Eşihğâdur.	Eşihğâdur.	Ĥafif olan ğidâyı birkaç ğün taqlîl ideler.	Şarâb-ı verd ve şarâb-ı summâğ ile qurş-ı tabâşir veyâ qurş-ı verd ezüp içireler veyâğüd şarâb-ı rummân-ı hâmız veyâ rummân-ı ħulv kankısı olursa qurş-ı kâfür ve qurş-ı aqâkıyâ ve qurş-ı verd-i	Faşd olunmaz.	Ğalîz ve şakîl olandan hazer.	Füvâğda beyân olunan edhândur.

					kebîr vireler.			
[26a] Zâ'fu'l- Kebid: Çaraciger zâ'if olmağdur.	Emzice-i erba'anun birinun sebebidür yâ cigerde südde olmağdur.	İmtilâ üzereğer.	Az az gelüp raķık olmağdur.	Piliç şuyı ve kebâbı ve laţif ve hafif ta'amlardur.	Eger süddeden olursa her şabâh hindibâ ve 'inebü's- şa'leb ve uşul ve râziyâne ve emîrbâris şarâbı ve dağı sirkencübîn-i büzürî ve kırş-ı emîrbâris vireler. Eger südde cigerün muhaddebinde ise şarâb-ı 'ırķ-ı sūs ve maţbüh-ı eftimün ve ma'cün-ı hıyârşenbe ve ma'cün-ı senâ ve atânâsyâ ve selîsâ ve kürküm vireler.	Ĝâlib olup mâddesinün taħammüli varısa üseylem tamarından faşd oluna.	Her mâlih ve mürr ve ĝalîz olandan hazer.	Hindibâ ve râvend ve kelkelânic ve idhîr ve mürekkeb; bu yağları terkib idüp ciger üzere tîlâ ideler.
Süded-i Kebid: Çaracigerde yemînen ve yesâren südde olmağdur.	Ekşeriyâ huduşı ağıdiye- i ĝalîzeden olur.	Raķıkđer.	Beyâzđer.	Hindibâ ve ısfanâh ve kağak bürânîleri.	Şarâb-ı râvend ve şarâb-ı hindibâ ve sirkencübîn-i sâdec-i büzürî ve şarâb-ı uşul ve mâ-yı hindibâ ve şarâb-ı dînârî ve şarâb-ı şandal ve harîr ve sirkencübîn-i râsenî ve ma'cün-ı emrûsiyâ ve kırş- ı kebîr ve râvend ve emîrbâris ve ħabbu'z-zehab ve ħabb-ı ıştuħamîķün vireler.	Mâddesinün taħammüli varısa üseylem tamarından faşd oluna.	Ekşi ve tuzlı ve ĝalîz ve hulviyyâtda n hazer oluna.	Zâ'f-ı kebidde beyân olunan yağlardur.
en-Nefħa ve'r-Riyâh fi'l-Kebid: Çaraciger şişmek ve yellü olmağdur.	Mâddesi südde-i ciger mâddesidür.	Kezâlik.	Kezâlik.	Kezâlik.	Kezâlik südde-i ciger 'ilâcıdur. Nihâyet ma'cün-ı zurunbâd ve ma'cün-ı hürmüs virilse muvâfıķdur.	Üseylemden .	Kezâlik.	Südde-i ciger ve zâ'f-ı kebidde beyân olunan yağlardur.

Veca'-1 Kebid: Çaracigerün ağrısıdır, inçırık dağı olmağıdır.	Mâddesi za' f-1 kebid mâddesidir.	Kezâlik mâddesi za' f-1 kebid gibidür.	Kezâlik mâddesi za' f-1 kebid gibidür.	Kezâlik mâddesi za' f-1 kebid gibidür.	Bunuñ dağı 'ilacı za' f-1 kebid 'ilacıdır.	Üseylemden	Ekşiden ve tuzlıdan hazer.	Za' f-1 kebidde beyân itdüğümüz yağları zımâd eyleyeler.
[26b] el-Veremü'l-Kebid fî Cânibi'l-Muħaddeb: Cigerün yumrı tarafı henüz verem olmağıdır.	Demevî olursa yüzi ve lisânı kıızıl olur.	Raķıķdür.	Raķıķdür.	Hindibâ ve ısfanâh ve kabak bürânilerdür.	Faşddan şoñra tebride çalışup ba' dehu müfettiħât ve revâdi' ile 'ilac idüp şoñra mâ-yı hindibâ ve şarâb-1 hindibâ ve sirkencübîn-i sâdec ve şarâb-1 dînâri ve la' uç-1 rummâneyn ve la' uç-1 nîlüfer ve kurş-1 tabâşir-i kâfurî virile.	Bâsilikden faşd itmedin hergiz 'ilac itmeyeler belki üseylemden dağı faşd eyleyeler.	Her ğalîz ve mâliħ olan ğıdâlar virile.	Hindibâ ve râvend ve bâbü nec ve benefsec ve nîlüfer ve çar' yağları terkib olup kebid üzere zımâd ideler.
el-Veremü'l-Çalb fi'l-Kebid: Çaracigerde ve iç yüzinde ziyâde verem olmağıdır.	Mâddesi mâdde-i verem-i kebiddür.	Raķıķdür.	Raķıķdür, südde varısa beyâz olur.	Lañif ve ħafif olan eşyâdur.	Evvel bedeni aħlât-1 müziyyeden pâk idüp süddeyi açalar ba' dehu şarâb-1 hindibâ ve şarâb-1 dînâri ve ħuķne-i ħafife ve şarâb-1 ğâfiş ve kurş-1 kebîr ve kurş-1 pencengişt ve kurş-1 ğâfiş ve kurş-1 râziyâ nec ve maţbüh-1 türmüs ve maţbüh-1 kemâfiş ve şarâb-1 ferâsiyün vireler.	Şağ tarafda bâsilikden faşd eyleyeler.	Kezâlik.	Çuş-1 nârdîn ve belesân ve şibş ve sezâb ve çayşüm ve şandal; bu yağları merhem idüp kebidde zımâd ideler.
Sü'ü'l-Çunye: Beden şarı olup kebid za' if olup	Cigerün mizâcı fâsid olmağıdan olur.	Bañidür.	Beyâz ve raķıķdür.	Ĥafif olup şayd ile alınan tuýurdur.	Evvel ħammâma girüp derleyüp çok şu dökümeýüp ba' dehu şarâb-1 efsentîn ve şarâb-1 dînâri ve şarâb-1 verd ve	Zarüret olmayınca faşd olunmaz.	Her mübahħar ve ğalîz olan eşyâdan hazer.	Efyün ve mürekkebe ve verd ve maştaķi ve emîrbâris ve mâzeryün ve

istiskā eşeri belürmekdür.					ma'cün-1 hürmüs ve cevāriş-i maştakī ve ḥabb-1 eyāric-i faykarā ve ḥabb-1 fārīkūn ve ḥurş-1 emīrbāris ve 'ūd-1 kebīr ve ṭabāşir ve kākūnec ḥurşların saḥḥ idüp gülbeşeker ile vireler ve ḥabb-1 Māsercūye ve ḥabb-1 māzeryūn virile.			ḳayşūm yağların terkīb idüp ḳarnına ve sāyir 'uzvına ṭilā ideler.
İstiskā-yı Laḥmī	Ža' f-1 kebiden olur. Her neresine başılsa barmaq baṭar gider.	Baṭīdür.	Beyāz ve galīzdür.	Hārr olup yābis olandır.	Evvelā şu içmekden men' idüp ba' dehu ṭalağın şişmesi ve veremi 'ilācını ideler ba' dehu mā-yı hindibā ile şarāb-1 hindibā ve ḥurş-1 emīrbāris ve ṭabāşir-i kāfurī ve verd-i kebīr ve ḡāfiş ve pencengişt ḥurşlarını berāber saḥḥ idüp vireler ve ma'cün-1 naḥve ve eyāric-i lūḡāzyā ve tiryāḳ-1 ekber ve ma'cün-1 vec ve şarāb-1 rāsenī ve ḥabbu'l-ḳuşt ve ḥabb-1 māzeryūn ve ḥurş-1 māzeryūn ve şarāb-1 māzeryūn ve sirkencübīn-i büzürī ve ḥabb-1 kelkelānic virile.	Faşd olunmaz.	Her şulı ve raṭb olan mīvelerden ḥazer.	Sünbül ve māzeryūn ve ḳardamān ve muḳl ve merzencuş ve bentāfliyūn yağları terkīb idüp süreler.
[27a] İstiskā-yı Zıḳḳī vü Ṭablī	Zıḳḳī ṭulum gibi olur, ṭablī ṭavul gibi olur.	Laḥmīde beyān olunmuşdur.	Kezālik laḥmīde beyān olunmuşdur.	Kezālik laḥmīde beyān olunmuşdur.	Tiryāḳ-1 fārūḳ ve maṭbūḥ-1 fūdenec ve ḥurş-1 māzeryūn ve şarāb-1 helīlec ve sezāb ve rāvend ve efsentīn ve hindibā şarābları ve la'ūḳ-1	Faşd olunmaz.	Laḥmīde beyān olunmuşdur.	Kezālik istiskā-yı laḥmīde zıkr itdügümüzdür.

					ğārīkūn ve ḥabb-ı sevdā ve maṭbūḥ-ı helīlec ve ḥabb-ı mǎzeryūn ve ḳurs-ı irsā ve sūṭīrā ve lūğāzyā virile.			
el-İshāl	Yā tıḥālden yā māsārīkādān olur.	Zā'if olur.	Muhtelifdür.	Ekşi ve tūrşī.	Şarāb-ı sefercel ve şarāb-ı tuffāḥ ve şarāb-ı persiyāvşān ve sirkencübīn-i sādec ü 'unşulī ve ma'cūn-ı a'zam ve şarāb-ı mersīn ve şarāb-ı lisānū'l-ḥamel ve temr-i Hindī ve sūṭīrā ve emrūsiyā ve şarāb-ı encübār ve cevāriş-i şandal ve ḳurş-ı ṭabāşīr ve ḳurş-ı kāfūr ve şarāb-ı ḡāfiş virile.	Faşd olunmaz.	Yağlı ve semüz ṭa'āmdān ḥazer.	Zanbaḳ ve nīlūfer ve lisānū'l-ḥamel ve reyḥān-ı berri ve şīḥ-i Ermenī; bu edhānı terkīb idüp ḳarnına ṭlā ideler.
es-Saḥcu's-Sevdāvi: İshāl-i sevdā'ī dirler.	Ġāyetde ḳattāldür.	Zā'ifdür.	Beyāz ve raḳīḳdür.	Ekşi ve tūrşī nāfi' dür.	İshālde beyān olunmuşdur.	Faşd olunmaz.	Kezālik ishāl gibidür.	İshālde beyān olunan edhāndür.
el-Maḡş: Türkisi burıdır.	Sebebi balḡam-ı mālīhdür veyāḥūd şafrādür.	Muḥālifdür.	Beyāz ve raḳīḳdür.	Münāsib ve ḥafīf ḡdālar.	Temr-i Hindī ve temrī ve zurunbād ve deyāderitūs ve egir ma'cūnları ve cevāriş-i usḳuf ve tiryāḳ-ı fārūḳ u lūğāzyā ve şarāb-ı benefsec ve ḥabb-ı benefsec ve ḥabb-ı ıṣṭuḥamīḳūn ve eyāric-i Cālīnūs ve ma'cūn-ı ḥıyārşenbe ve ma'cūn-ı terbelāşe virile.	Faşd lāzımdür.	Yellü ve ḡalīz ṭa'āmlardan ḥazer.	Ḳayşūm ve kelkelānic ve zanbaḳ ve yāsemīn ve bāderüc yağları terkīb olup ḳarnına ṭlā ideler.
[27b] İshāl-i Bārid	Sū'-ı mizāc bārid ve raṭb	Raḳīḳdür.	Bulanık ve beyāzdır.	Issı otlar ile bişmiş	Şarāb-ı ḡüre ve şarāb-ı dārçīn ve şarāb-ı ḳaranfūl	Faşd olunmaz.	Ġalīz ve bārid	Merzencūş ve zanbaḳ ve

	yāḥūd māddīdür.			biryānlar.	ve şarāb-ı encübār ma' a şandal ve ma' cūn-ı kemmūn ve ma' cūn-ı 'unşul ve ma' cūn-ı kerefs ve ḥabb-ı ḳabz ve ma' cūn-ı a' zam ve ma' cūn-ı felāsife ve ḳurş-ı ṭabāşir ve şarāb-ı rummāneyn-i muna' na' virile.		ṭa' āmlardan ḥazer.	rāziyāne ve seḏāb ve şūniz; bu yağları terkib idüp ḳarmına süreler.
Ḳurūḥ-ı Em' ā: Bağarsaklard a çıbanlar olmaḳdur.	Aḥlāṭuñ ta' affününden ve semmiyyetinden olur.	Ḍa' ifdür.	Beyāz ve raḳiḳ ve bulanıḳdur.	Ḳarpuz ve ḥıyār ve semüz oti ve ısfanāḥ ve ḳabaḳ bürānileridir.	Helīlec mürebbāsi ve la' ūḳ-ı bezr-i küşeyrā ve semüz ṭavuk eti ve iblik kebābi ve eyü bişmiş paça ve şiyāf-ı māmīşā ve demü'l-aḥaveyn; bunları daḳḳ u saḥḳ idüp nīm-birişt yumurda ile ekl ide ve ma' cūn-ı feldefiyūn ve şarāb-ı ḥummāz ve şarāb-ı ḡüre ve ḥuḳne-i leyyine a' lādur.	Faşd olunmaz.	Muḡallizātın an ḥazer.	İşhāde beyān olunan yağları zimād eyleyeler.
el-Ḳülenc	Ḳolon nām bağarsaḳda olur bir sancudur.	Ḥafif ve seri' olur.	Ḳan renginde olup ve ḡāhī ḡāyetle beyāz olur.	Ḥafif olan ḡidālar.	Muḳaddemā ma' cūn-ı ḥıyārşenbe ile telyin idüp ba' dehu ḥuḳne-i leyyine idüp ba' dehu tiryāk ve maṭbūḥ-ı ḳanṭuryūn ve ma' cūn-ı zurunbād ve ma' cūn-ı temri ve ma' cūn-ı terbelāşe ve ma' cūn-ı deyāderitūs ve sāyir ḥablar ki ḳülenc için ta' yin olunmuşdur ve ḥabbu'z-zeydān ve la' ūḳ-ı munzic	Evvel ki ḳülenc zāhir ola faşd olunur.	Alma ve emrūd ve aluç ve ḳabaḳ ve ḥıyār zarar ider.	Maḡş ki burıdur anda beyān eyledüğümüz yağlardur.

					ve la'ûk-ı münakḳā ve cevāriş-i usḳuf virile.			
Şıḳāku'l-Maḳ'ad: Türkisi insānuñ dübüri bevāsirden yarılmaḳdur.	Ḥarāret-i beden ve şıḳal-i yābisden bilinür.	Eşihḥādur.	Eşihḥādur.	Münāsib olan nīm-birişt yumurda ve paça ve isfanāḥdur.	Lu'āb-ı ḥabb-ı sefercel ile şarāb-ı benefsec ve ḥabbu'l-muḳl ve ıtrifil-i muḳl ve ma'cün-ı senā-yı üsrübü ve merhem-i muḳl ve ıtrifil-i şaḡir ve sāyir bevāsire ta'yin olunan ḥablardur.	Faşd olunmaz.	Şavuk şudan ve berk ekşi ve ḳābiz olandan ḥazer.	Ġāfiş ve senā-yı Mekki ve uḳḥuvān ve pencengişt ve esārün; bu yağları tavuk yağıyla ve muḳl-i ezraḳ ile merhem idüp maḳ'adına süreler.
[28a] Ḥurūcu'l-Maḳ'ad: Dübüri taşra çıḳmaḳdur.	İstirḥā-yı 'aḳal ve kuvvet-i māsikenünñ za'findan olur.	Eşihḥādur.	Eşihḥādur.	Ḥafif olan ḡa'amlardur.	Şıḳāḳ-ı maḳ'adda beyān olunan eşribe ve ma'acün ve ḥubüb virile.	Kezālik.	Kezālik.	Şıḳāḳ-ı maḳ'adda beyān eyledüğümüz üzeredür.
el-Bevāsir: Ḥalk buña mayası dirlir.	Māddesi dem-i sevdāvidür.	Baḡidür gāh sür'at üzere olur.	Bir ḥāl üzere olmaz.	Ḥafif ve laḡif olan ḡidālardur.	Muḳaddemā tihāle taḳviyet virüp ḥābisātü'd-dem ile muḳayyed olunsa ve ḥabb-ı muḳl ve ıtrifil-i muḳl ve ḥabbü'd-dūd ve ıtrifil-i şaḡir ve ḥabb-ı senderüs ve ma'cün-ı fencüş ve sirkencübün-i mencevş ve ma'cün-ı pıraşa ve ma'cün-ı naḡve virile.	Faşd olunmaz.	Her ḡalīz ve müvelled-i safrā olandan ihtirāz lāzımdur.	Şıḳāḳ-ı maḳ'adda beyān olunan edhāndur.
ez-Zahir: İç aḡrısıdur.	Bürüdet-i aḡlātuñ semmiyyeti bā'ış olur.	Za'ifdür.	Bir ḥālde degüldür.	Ḥafif ve laḡif olan ḡa'amlardur.	Ḥabı'atını şarāb-ı benefsec ve lu'āb-ı ḥabb-ı sefercel ile ve 'asel-i ḥıyārşenbe ile telyin ideler ve ḥuḳne-i	Faşd olunur ve iki gün ḡidāyı ol ḥālde terk	Yaḡlu ve ekşi ve tuzlu ḡidālardan ḥazer.	Şıḳāḳ-ı maḳ'adda yazılan yağları merhem idüp

					leyyine ve Һammām ve şarāb-ı şırf ve ma'cūn-ı kemmūn ve Һabbu'z-zaḫīr ve ma'cūn-ı temrī ve merhem-i muḳl ve merhem-i kīrūṭī vireler ve Һaṭm ve Һıyārşenbe ve Һabaḳ ve yapışkan otı Һaynadup āb-zen ideler.	ider.		Һarına ve maḳ'adına süreler.
Yereḳān: Türkisi şarılıḳdur.	Emrāz-ı tıḫāldendür ve merāreye mensūbdur, sevdādan ve safrādan olur.	Serī' ve baṭīdür.	Rengārenk olur.	Piliç şuyı ve ısfanāḫdur.	Mā-yı hindibā ile şarāb-ı hindibā ve şarāb-ı rāvend ve sirkencübīn-i sādec-i büzürī ve şarāb-ı uşul ve maṭbūḫ-ı persiyāvşān ve Һurş-ı ırsā ve şarāb-ı 'ūd ve 'anber virile.	Şol elinüñ üzerinde bāsiliḳ Һamarından faşd oluna.	Muğallizātdan iḫtirāz.	Kişniş ve rāvend ve misk-i Һarāmşīg, isḳulufenderyūn ve Һurş-ı kebīr ve Һurş-ı ırsā; zıkr olunan eczānuñ yağlarını merhem idüp tıḫāl üzere tıllā oluna.
[28b] Verem-i Tıḫāl ve Neḫḫa: Ṭalaḡuñ veremi ve şişmesidür.	Ekşeriyā sevdādan olur.	Gāḫ serī' ve gāḫ baṭī olur.	Aḫmer Һan rengine ve gāḫ būze rengine olur.	Hafīf ve laṭīf Һa'āmlar.	Şarāb-ı sirkencübīn-i büzürī ve şarāb-ı uşul ve Һurş-ı kebīr ve Һurş-ı ırsā ve şarāb-ı dīnārī ve sirkencübīn-i sādec ü 'unşulī ve tiryāḳ-ı ekber ve ma'cūn-ı fencūs ve şarāb-ı persiyāvşān vireler.	Şol elinüñ üzerinde bāsiliḳ Һamarından.	Ġalīz ve Һuzlı ve ekşiden Һazer.	Uşaq ve Һurş-ı isḳulufenderyūn ve dühn-i kebīr ve dühn-i ırsā; bu yağları terkīb idüp tıḫāl üzere zimād oluna.
Emrāzu'l-Külā ve'l-Meşāne:	Gāḫ olur ki külāda ve meşānede za'f	Baṭī olur ve serī' olur.	Boyanmış olur.	Ḥafīf ve laṭīf ḡidālar.	Şarāb-ı kākūnec ve şarāb-ı ḫasek ve benādīḳū'l-büzür ve ma'cūn-ı kākūnec ve	Żarūrī olmazsa lāzım	Ġalīz ve Һuzlı ve ekşiden	Kākūnec ve müşḳ-i Һarāmşīg ve

Bögrek ve kavuğ marazlarıdır.	olur ve taş olur.				eyâric-i faykarâ ve ma'cün-1 hürmüs ve kurş-1 kâkünc ve kurş-1 keber ve şarâb-1 dînarî virile.	degüldür.	hazer.	hasek ve persiyâvşân ve bâdrenbüye ve 'akreb yağları bögreklere ve kaşığa tıla oluna.
Haşātu'l-Külâ ve'l-Meşâne: Şu yolunda ve bögrekde taş olmağdur.	'Alâmeti kaşığün gicidügi ve bögrek şancımasıdır.	Eşihhâdur.	Gâh kumlu ve gâh beyâz ve gâhî gün-â-gün olur.	Hafîf ve laţîf olanı.	Bunuñ 'ilâcı emrâz-1 külâda beyân olunmuşdur.	Zarûrî olmayınca olmaz.	Kezâlik emrâz-1 külâda beyân olunmuşdur.	Kezâlik emrâz-1 külâda ve meşânedey beyân olunan yağlardur.
Qurûhu'l-Külâ ve'l-Meşâne: Bögrekde ve kavuğda çıban olmağdur.	Qurûh-1 külâda ve qurûh-1 meşânedey pekdür.	Tîzdür.	Kumlu ve turuncıyyü'l-levndür.	Laţîf ve hafîf olup rihi olmayandır.	Qay' ve istifrâğla tenkiyeden soñra şarâb-1 qarâşiyâ ve şarâb-1 iccâş ve şarâb-1 kâkünc ve benâdikü'l-büzür ve şarâb-1 hasek mâ-yı şa'îr ile virile ve kurş-1 tîn-i mahtüm ve kurş-1 anisün ve kurş-1 kâkünc ve kurş-1 keber ve kurş-1 verd ve kurş-1 emîrbâris; bunları şarâb-1 persiyâvşânla vireler.	Şol elinden bâsilik tamarından.	Tuzlı ve acı ve galîz olandır.	Hasek ve persiyâvşân ve kâkünc ve şerbîn; bu yağları 'akreb yağıyla terkîb idüp kaşığına ve bö[gre]klerine tıla oluna.
[29a] Cümüdü'd-Dem fi'l-Meşâne: Meşânedey kan tönmağdur.	Ahlâtuñ hücumundan olur.	Muhtelifdür.	Muhtelifdür .	Laţîf olan gıdâlardur.	Sirkencübîn-i 'unşulî ve şarâb-1 hasek ve kaplubağa ödi ve tavşan beynisi ve aşma kökinün şuyı ve maţbûh-1 kayşüm ve kurımuş encîr südi ve maţbûhu's-sezâb ve kara nohüd şuyı şarâb-1 kâkünc	Zarûret olurısa.	Her galîz olandır hazer.	Hasek ve 'unşul ve kayşüm ve sezâb ve cünd-i bîdester ve kâkünc; bu yağları terkîb idüp kaşığına

					ile ve urş-1 ayşüm ile virile.			süreler.
‘Ustrü’1-Bevl: Türkisi sidik tutulmadur.	Sebebi za‘f-1 meşâne veyâ sü’-i mizâc-1 hârdur.	Muğâyirdür ve muhtelifdür.	amla amla gelir.	ıdâsı laıf ve hafıf olan eşyâdur.	Büzürât-1 erba‘a müstalebi ve gelincik hâyesi ki urmuş ola ve şarâb-1 reyhân ile sirkencübîn-i ‘unşulî vü büzürî ve süırâ ve deyâderitüs ve şarâb-1 persiyâvşân ve ma‘cün-1 kâkü nec ve tiryâ-1 fârû ve devâ-yı kürküm ve urş-1 işkulufenderyün ve urş-1 kâkü nec virile.	Faşd olunmaz.	Her galîz ve mâlih ve ekşi olandan hâzer.	ayşüm ve kâkü nec ve ‘areb; bu yağları urş-1 ile terkîb idüp aşıına süreler.
Selisü’1-Bevl: Türkisi sidik amla amla gelmek ve ihtiyârsuz ve vatsüz tebevül itmekdür.	Mecârînün ittisâ‘ındandır.	a‘îfdür.	Bir hâl üzere degüldür.	Mülâyim ve hafıf olan eşyâdur.	urş-1 verd ve urş-1 kâkü nec ve urş-1 summâ ve ma‘cün-1 bellût ve urş-1 kâfur ve şarâb-1 ustuhudüs ve şarâb-1 güre ve ma‘cün-1 kemmün ve şarâb-1 lîmün ve ma‘cün-1 fendâdîün ve deyâderitüs ve süır ve urş-1 cülnâr ve urş-1 kehrübâ ve irifil-i şaır virile.	Faşd olunmaz.	Her mâlih ve ekşi ve acı olandan hâzer.	uşt ve kelkelânic ve ustuhudüs ve kemmün ve helyün ve bersiyâvşân ve ayşüm; bu yağları terkîb idüp aşıına süreler.
el-İntişâr: Zekeri alkup fi’1-hâl inzâl olup beli gevşek olmadur.	Bu maraz şâhibinün şehveti şu gibi olur.	Eşihhâdur.	Beyâza mâyildür ve bî-râyiadur.	Noud-âb ve lühüm ısından hafıf ve laıf olandur.	Şarâb-1 ‘anber ve şarâb-1 reyhânî ve şarâb-1 harîr ve ma‘cün-1 belâdur ve cevâriş-i şandal ve şarâb-1 uşul ve ma‘cün-1 kemmün ve şüır ve irifil-i şaır ve ma‘cün-1 hürmüs ve saankür ve müferri-i yâüt virile.	Faşd olunmaz.	Ekşi ve tuzlu ve acıdan hâzer.	Selisü’1-bevlde beyân eyledüğümüz edhândur.

<p>[29b] [Killet-i Menî]: Menî ekall olup hâdisesi hareket itmektedir.</p>	<p>Ahlâtuñ gayr-ı mu' tedil olup a' şabuñ muttaşıl olan 'urûkunda südde olmağdan olur.</p>	<p>Eşihhâdur.</p>	<p>Eşihhâdur.</p>	<p>Müferrih ve muqavvî olan lühüm ve şarâb-ı şırdur.</p>	<p>Müferrih-i yâkût ve ma' cün-ı saşankür ve ma' cünü's-şüm ve şarâb-ı lîmün ve ma' cünü'l-lübüb ve cevâriş ve hülencân ve şarâb-ı huşnetü's-şaleb ve ma' cün-ı şeşâkul, marţubu'l-mizâc ise zencebîl mürebbâsı ve cevâriş-i cezr ve cevâriş-i kündür ve ma' cün-ı deyâderitüs ve ma' cün-ı felâsife ve cevâriş-i kemmün virile.</p>	<p>Faşd olunmaz meger zarûri ola.</p>	<p>Ekşi ve tuzlu ve şatsuz olandan hazer.</p>	<p>Düñnü'l-bân ve zanbağ ve yâsemîn ve kuşt ve merzencüş ve hülencân; bu edhânı terkîb idüp şaşığına ve dağı şaşabeye süreler.</p>
<p>Emrâzu'r-Rahm: 'Avratlaruñ oğlan yatağında olan marâzlardur.</p>	<p>Hârr ise şan kızıl olur ve şafra' ise şarı olur ve eger sevdâ ise şaramtık olur balğam ise beyâz olur.</p>	<p>Hummâsı varısa serî' olur.</p>	<p>Hummâsı varısa aşmer şanı olur.</p>	<p>Ğâyet ile hafîf olan şidâları yiye.</p>	<p>İstiskâda beyân olunan 'ilâclardur.</p>	<p>Hayz tutkun ise faşd olunur.</p>	<p>Ekşi ve tuzlıdan hazer.</p>	<p>İstiskâda beyân olunan edhândur.</p>
<p>'Usret-i Hâbel: 'Avrat gebe olmamağdur.</p>	<p>Sü'-i mizâcdan olur ve mâddî olur, ziyâde semüzlükden ve ihtilâf-ı inzâliden dağı olur.</p>	<p>Eşihhâdur.</p>	<p>Eşihhâdur, mâddî olursa ahlâta kıyâs oluna.</p>	<p>Lañif ve hârr ve raşb şidâlar virile.</p>	<p>Mâddesi ne ise ta' dîl olunup ba' dehu tiryâğ-ı fârûk ve meşruditüs ve ma' cün-ı felâsife ve ma' cün-ı kemmün ve ma' cün-ı anisün ve şarâb-ı uşul ile bevl-i fîl virile, olmazısa zıkr olunan ma' acin ve eşribeyi isti' mâl idüp ba' de't-şuhr raşminde şavşan beynisi ve</p>	<p>Ta' dîl-i mizâc için faşd olunur.</p>	<p>Galîz ve hârr ve yâbis olandan hazer.</p>	<p>Düñnü'l-bân ve belesân ve süsen ve şisâliyüs ve şuşa's-şaleb; bu yağları terkîb idüp bir mişdâr şavşan beynisi ve şurd ödi ve şünbül şalt idüp</p>

					kitâbumuzda yazduğumuz havâşşı isti' māl eyleye.			rahminde götüre.
Hâfızatü'l-Cenîn 'ale'l-Eşkât: Oğlan düşürmemek içündür.	Maraz degüldür. Eger düşerse ruṭubet-i müzlikadan olur.	Eşihhâdur, düşerise baṭîdür.	Eşihhâdur, düşerise beyâzdur.	Hârr ve raṭb ve laṭîf ve hafîf olandır.	Müferrih-i yâkût ve devâ-yı misk ve şarâb-ı 'anber ve şarâb-ı misk ve şarâb-ı sefercel ve şarâb-ı tuffâh ve şarâb-ı lîmün ve şarâb-ı ḥummâz ve şarâb-ı gül ve şarâb-i 'ūd virile.	Faşd olunmaz.	Ġalîz ve yâbis ve bed-râyiḥalı olandır ḥazer.	Dühn-i sefercel ve tuffâh ve verd ve ḥummâz ve lîmün; bu yağları terkîb idüp ḳarnına yapça yapça süreler.
[30a] Teshîlü'l-Vilâde: Oğlanı âsân toğurtmaḳdur .	Maraz degüldür.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Hafîf ve laṭîf olan gıdâlardur.	Yağlı et merâḳına bādâm yağı ḳatup içüreler ve şarâb-ı helyün ile mükerrer benefşe şarâbı ve şarâb-ı 'abher ve şarâb-ı ḥasek ve şarâb-ı persiyâvşân ve şarâb-ı müşk-i ṭarâmşîg ve ḳurş-ı ḥaltîṭ ve ḳurş-ı cünd-i bîdester ve ma' cün-ı eşkât-ı ecinne isti' māl itdürüp baldırına mîḳnâṭis bağlayalar.	Faşd olunmaz.	Ekşi ile ṭatludan ḥazer.	Dühn-i helyün ve benefşe müşk-i meşîg ve ḥasek ve persiyâvşân; bu edhâni terkîb idüp ḳarnına ve ḳaşıgına sürüp rahminde götüre.
Evrâmu'l-Ḥuşyeteyn: Ḥâyelerün veremleridür.	Aḫlâṭa ḳıyâs oluna.	Ḥummâsı varısa cümüdet üzeredür.	Aḫmer ve ebyâz olur.	Hafîf ve laṭîf vireler.	İstifrag-ı şafra ve telyin-i ṭabî' at eyledikten soñra şarâb-ı benefsec ile üç ḳirâṭ muşliḫ saḳmünyâyı ezüp içüreler ve baḳla ve arpa unı ve hindibâ 'uşâresi ve marul 'uşâresi ve kemmün bir yirde daḳḳ u saḫḳ idüp merhem gibi olduḳda gül yağı ḳatup ḥâyelerine ṭlâ	Faşd câyizdür.	Lühüm ḳısmını tamâm ḫalâş olmayınca yimeye.	Dühn-i verd ve bâbünec ve ḫaṭme ve kemmün ve baḳla ve arpa ve ḫulbe; bu edhâni bir yirde terkîb idüp ḥâyelerine ṭlâ ide.

					ideler.			
el-Fetk: Türkîsi debe olmağdur.	Gâh bu maraz ziyâde kûlenc olmağdan olur.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Ġalîz olmayup hafîf olan ğıdâlardur.	Habb-ı mâzeryûn ve habbu'z-zeheb ve habb-ı sekbîneç ve habb-ı cāvşîr ve ma'cûn-ı atânâsyâ ve habb-ı iştuhamîkûn ve tırâk-ı ekber a' lâdur. Eger ki şakğ olmış ise rifâde ki bağdur anı eylemekden ğayrı 'ilâç olmaz.	Faşd olmaz meger ki olduğı hinde ola.	Mübahğhar ve Ġalîz olan ta'âmlardan hazer.	Evrâm-ı huşyeteinde yazduğumuz edhândur.
Veca' u' z- Zahr: Arğa ağrısıdur, 'avâm buña kûlunc dîrler.	Maraz-ı mâddî degüldür, balğamdan olur.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Hafîf olan ta'âmlardur.	Habb-ı eyâric ve huğne-i hâdde ve şarâb-ı 'ırğ-ı sûs-ı müdebber ve dağı sirkencübîn-i büzüri ve sirkencübîn-i 'unşulî ve şarâb-ı uşul ve ma'cûn-ı emrûsiyâ ve ma'cûn-ı fendâdîkûn ve ma'cûn-ı vec ve şarâb-ı handîkûn virile.	Faşd olunmaz.	Ġalîz ve şakîm olan ta'âmlardan hazer.	Dühn-i kuşt ve sezâb ve dühn-i mürekkeb ve kelkelânic ve merzencüş; bu edhânı terkîb idüp veca' olan mağalle tîlâ ide.
[30b] Veca' - ı Verik ü Mefaşıl ü 'Irku'n-Nesâ vü Nîkrîs: Siñir ile oynağ yirleri ve uyluğ ağrılarıdur.	Bürüdet-i maraz sū'-i mizâc-ı bâridden olur, cümleñüñ 'ilâcları birdür.	Eşihhâdur.	Eşihhâdur, ağlâta kıyâs olunur.	Hafîf olan eç'ime.	Eger harâreti varısa şafrâvî ve demevidür, şarâb-ı benefşe ve sâyir bârid olan eşribe ve ma'âcîn kâfidür ammâ eger balğamdan ise şarâb-ı uşul ve şarâb-ı ustuğudûs ve sirkencübîn-i 'unşulî ve 'ırğ-ı sûs-ı müdebber ve itrifîl-i kebîr ü şagîr; bu cümleyi mâ-yı şarîr ile içeler ve ma'cûn-ı sürincân-ı kebîr ü şagîr ve habb-ı sürincân ve eyâric-i lûğâzyâ ve habb-ı müntin	Demevî ise faşd olunur.	Muğallizâtd an ve şakîl ta'âmdan hazer.	Dühn-i ustuğudûs ve dühn-i sezâb ve kayşûm ve sürincân ve merzencüş ve bâdrerüc-ı bostânî yağları terkîb olunup mağall-i veca'a tîlâ oluna.

					ve ḥabb-ı küküyâ ve ḥabbu'z-zeheb ve ḥabb-ı iştuhâmîkûn ve erüsyâ ve atânâsyâ ve ḥabb-ı sekbînece virile.			
Ḥummâ-yı Yevm: Bunun bir ismi sünühüsdür, bir gün yâhûd iki gün ancak tutar.	Hemden ve gamdan ve ferahdan ve şâdiden ve i'tiyâddan ve yorgunluktan olur.	Serî' dür.	Ḥumrete mâyıldür.	Laṭîf ve hafîf olan.	Bu nev' ḥummânuñ aḳsâmı yigirmi 'adedden ziyâdedür. Cümlesine ḥummâ-yı yevm ıtlâk olunur, üç günden ziyâde tutmaz. Meger sünühüs şırf ola ki yedi gün şuta bunlara sirkencübîn-i vec ve kurş-ı ṭabâşîr-i kâfûrî ve şarâb-ı benefşe ve lîmûn, mâ-yı bârid ile kâfîdür ğayrı 'ilâc itmeyeler.	Ṭamarları tolu ise faşd oluna.	Ġalîz ğîdâlardan hazer.	Ḳabaḳ ve benefsec ve nîlüfer yağları gül-âb ve sirke ve cüz'-i kâfûr ile ezüp ve qar ile şavurup şaḳîkalarına tîlâ oluna.
Ḥummâ-yı Dıkk: Türkîsi ince aĝrıdır.	Mâddesi yokdur. Ḥummâ-yı yevmîden ḥaṭâ-yı ṭabîb ve tahlîl-i ṭa'âm sebebi ile olur.	Esrâ' dur.	Gâh kırmızı ve gâh şarî ve gâh beyâza mâyil olur.	Ġîdâsı kesilmeyüp her ne kadar yimek yidürmek mümkün ise şarf-ı himmet ideler.	Şarâb-ı şandal ve şarâb-ı persiyâvşân ve arpa şuyı mâ-yı hindibâ ile vireler. Kezâlık şarâb-ı rummâneyn ve şarâb-ı nîlüfer ve sirkencübîn-i büzürî ve kurş-ı kâfûr ve kurş-ı ṭabâşîr ve sefûf-ı sevdâ ve mâ-yı cübñ ve ma'cünü'l-lübûb ve ma'cün-ı diyâḳatlıkûn vireler.	Faşd olunmaz.	Ġalîz ve tuzlu ve ekşi ṭa'âmdan hazer.	Düñn-i qar' ve nîlüfer ve benefsec ve lisânü'l-ḥamel ve yâsemîn yağlarını terkîb idüp her gice başdan ayaĝa bedenine süre.
Ḥummâ-yı Demevi: Derlemenün kandan olan kısmına	Mâddesi demüñ ta'affüni ve heyecânıdır. 'Alâmeti dili	Mütemevvicdür.	Aḥmer kanıdır.	Bârid ve raṭb olan ḥıyâr ve ḳabaḳ ve marul ve ısfanâḥ ve	Mâ-yı şa'îr ve büzürât-ı erba'adan ḥâşıl olan müstahlebi vireler ba' dehu mâ-yı hindibâ ile şarâb-ı 'unnâb ve şarâb-ı ğüre ve	Ḳanuñ levni taĝyîr olunca elbette faşd lâzımdur.	Ḥâr ve yâbis olup ğalîz olandan hazer.	Düñn-i qar' ve ḥasek ve lisân-ı şevr ve benefsec yağları terkîb

dirler.	siyâh olur.			lîmûn ve sâwir müberridâtdu r.	şarâb-ı hummâz ve şarâb-ı rîbâs ve şarâb-ı şandal ve şarâb-ı emîrbâris ve maṭbûḥ-ı rummâneyn ve ḳurş-ı ṭabâşîr ve ḳurş-ı kâfûr ve ma'cûn-ı ḥiyârşenbe eger lîneti varısa sirke ile mercimek ve ḥaffîf ḥuḳne ba' dehu ḥâdd ḥuḳne ve ḥuḳneye diyâḳatlıḳûn ḳatup 'amel ideler.			olup maṣṣallarına ṭılâ oluna.
[31a] Ḥummâ-yı Şafrâvî: Nezlenûñ şafrâdan olan nev' idür.	Mâddesi şafrânuñ heyecâmıdır.	Ekşeriyyâ seri' dür.	Gâh ḥumrete mâyil ve gâh kehrübâ rengindedür .	Muḥrıḳada olan gibidür.	Muḥrıḳa-i demevî 'ilâcıdır. Nihâyet bunuñ içün maḥşûş ḥablar ve ḳurşlar vaz' olunmuşdur. Ma'cûn-ı diyâḳatlıḳûn gâyet ile nâfi' dür. Her ne ḳadar tedbîr olunurısa a' lâdur.	'Urûḳda imtilâ varısa faşd oluna.	Ḥummâ-yı demevî gibidür.	Ḥummâ-yı demevîde olan tedbîrdür.
Ḥummâ-yı Balgamiyye: Bu ḥummânuñ ḥarâreti azdur.	Mâddesi ekşeriyyâ balgâmdur.	Vasaṭdur, sür'at ile baṭî beynindedür.	Beyâz ile şufret beynindedür .	Ḥâr ve raṭb olan ğidâlar nâfi' dür.	Balgâmî inzâca sa'y idüp ba' dehu şarâb-ı nîlüfer ve lîmûn ve sirkencübîn-i nîlüfer ve 'unşul-i büzürî 'aseli ve 'ırḳ-ı sûsu'l-müdebber ve şarâb-ı persiyâvşân ve maṭbûḥ-ı ğâfiş ve şâhtere-i müdebber ve maṭbûḥ-ı sübüstân ve ḳanṭuryûn ve ıtrifîl-i şaĝîr ü kebîr virüp ibtidâ ideler ve ḳay' itdürelere ve ḳurş-ı pencengişt ve ḳurş-ı kuvve ve lûĝâzyâ ve fârûḳ ve	Żarûret olmayınca lâzım olmaz.	Her bârid ve raṭb ve seyyâl olanlardan iḥtirâz.	Râziyâ nec ve maṣṣakî ve sefercel ve dârçinî ve anîsûn terkîb idüp vücûdına ṭılâ ideler.

					cevâriş-i maştakî ve ‘ūd ve ma‘ cūn-ı hümmüs vireler.			
Ĥummā-yı Sevdāviyye: Bu bir ĥummādur ki ādemūñ kemiklerini kırar.	Def‘ aten olmaz birkaç def‘ a ĥummādan şoñra.	Şalābet üzeredür.	Sevāda māyıldür.	Ĥārr ve raṭb olan ġidālardır.	Ĥummā-yı balġamiyye ‘ilācıdur, nihāyet bunda her gün üç dirhem gülbeşeker ‘aseli ve ma‘ cūn-ı ĥıyārşenbe ve ma‘ cūn-ı necāh vireler.	Żarūret olmazısa lāzım degüldür.	Bārid ve yābis olandan ĥazer.	Edhān daĥı bi-‘aynihi ĥummā-yı balġamiyyede beyān olunandır.
Ĥummā-yı Vebā’iyye: Lā ‘ale’t-ta‘ yīñ ṭā‘ūñ zamānında olan ısıtmalardur.	Hevānuñ ve şularuñ ta‘ affūnünden olur.	Aĥlāṭa göre.	Muĥtelifdür aĥlāṭa göre.	Bārid ve raṭb ve rāyiḥası laṭif ġidālardır.	İshāl idüp ruṭubet-i fażliyyeyi bedenden çıkarup her şabāḥ karlı ve buzlu şı ile temr-i Hindī şarābın vireler. Kezālik ħoruĥ ve şandal ve ĥummāz ve ütrüc ve emirbāris rubları ve şerbetleri ve ħurş-ı şandal ve ħurş-ı kāfūr ve ħurş-ı ṭabāşir mā-yı hindibā ve lisān-ı şevr ve bān şuyı virile.	Ķifāl ve üseylemeden faşd oluna.	Ĥārr ve yābis olup bed-rāyiḥa olan ṭā‘āmdan ĥazer.	Benefsec ve misk ve nīlūfer ve mey‘a ve kādī ve yāsemīn ve zanbaĥ yağları terkīb olunup ellerine ve yüzine ṭlā oluna.
[31b] Ĥummā-yı Ġıbb-ı Ĥālīş: Bu ısıtma cinsi tutduĥda şāhibini bī-hūş ider, nevbeti dōrt sā‘ atdür.	Ġıbb ġayr-ı ĥālīş olursa bir sene tutar ve ādemi bir gün tutarsa bir gün tutmaz.	Serī‘dür.	Aĥmer ve raĥīĥ olur.	Bārid ve raṭb olup ĥafif olanlardur ki ekşi zamm olmuş ola.	‘ilācı ĥummā-yı demevī ve ĥummā-yı şafrāvī ‘ilācıdur.	Ĥummā-yı demevī ve şafrāvī gibidür.	Kezālik demevī ve şafrāvī gibidür.	Kezālik demevī ve şafrāvī gibidür.
Tedbirü’n-Nāĥīn:	Māddesi yoĥdur ancak	Ża‘if ve baṭī olur.	Bir ĥāl üzere	Ĥafif ve laṭif olup rāyiḥası	Eger zebūn olursa ki maḥşalları aġrıya ve yorgun	Lāzım degül.	Ġalīz olanlardan	Benefsec ve nīlūfer ve

Hastelikden kalkmış za'if ademlerdir.	za'ifdir.		olmaz.	hüb olundur.	gibi nefesini giç giç ala hafifçe nesne virüp mā-yı şa'ir isti'māl itdürel ve neşât viren ma'cünlardan devā-yı misk ve müferrih-i yâkût ve maṭbūh-ı hülencân ve sirkencübîn-i sâdec ve kuruş-ı tabâşir ve sirkencübîn-i nîlüfer ve remâniyâ ve sefercelî ve şarâb-ı cüllâb ve meşmûmât-ı laṭife virile.		ve çok yimekten.	zanbağ ve yâsemîn ve nercis ve sefercel ve sünbül yağlarını terkib idüp hafifçe hammâmda bedenine süreler.
Verem-i Büşür: A'zâda galiz nesne ve intifaḥ olmaḡdur.	Yâ keşret-i mâdde veyâhüd def-i mâddeden olur.	Aḡlâta kıyâs iledür, ḡummâsı varısa seri' olur.	Aḡlâta kıyâs iledür, şafrâvî olup şufret-i dendân olurısa aḡmer kanıdur.	Isfanâḡ ve kabaḡ ve fevâkih maḡbûledür.	İbtidâda şandaleyn ve aḡâkıyâ ve tâze kişniş şuyı sürüp ba' dehu ḡayy-ı 'âlem ve zımâd-ı fûfel süreler ba' dehu papadya ve ḡatmiyye ve arpa unı ezilmiş ḡavlân ile terkib idüp süreler. Su'âl varısa benefşe şarâbı ve ḡabb-ı münzic vireler.	Ḳandan olurısa kifâlden ve başdan aḡaḡa olurısa ekḡal ṡamarından ayaḡda olurısa bâsilikden.	Muḡallizâtd an ḡazer.	Aḡâkıyâ ve kişniş ve ḡayy-ı 'âlem ve fûfel ve bâbunec ve ḡatmiyye yağlarını terkib idüp zımâd ideler.
Cemre: Türkîsi ısırgudur.	Şafrâvidür, sevdâya mâyıldür.	Seri' dür zirâ ki ḡummâsı olur.	Ḳırmızı ve galiz olur.	Isfanâḡ ve kabaḡ ve marul ve semüz ot bürânileridür.	Maṭbūh-ı 'unnâb ve şarâb-ı temr-i Hindî ve maṭbūh-ı helilec ve şarâb-ı benefşe ve nîlüfer ve maṭbūh-ı şirḡışk ve terencübîn ve kuruş-ı tabâşir ve kuruş-ı kâfûr ve ḡabb-ı benefsec ve ḡabb-ı ıṡṡuḡamîḡûn ve la'ûḡ-ı persiyâvşân ve kürnüb a'ladür.	Ta'cilen faşd oluna.	Muḡallizâtd an ḡazer.	Dühn-i mübârek ve dühn-i mürekkeb ve eṡkâḡir ve sezâb-ı bostânî; bu yağları zift ve maṡṡakî ve şûm ve kâfûr ve 'asel ile terkib idüp tılâ

								ideler.
[32a] Caversiyye: Hürde tarı gibi başları beyâz kabarçıklard ur, sivilci dirler.	Mâddesi demüñ şafra ile maḥlûten ta' affünidür.	Ḥummâsı varısa serî' dür.	Ḥummâsı varısa aḥmerdür.	Laṭîf ve ḥafîf ta' âmlardur.	Isırğuda beyân eyledüğümüz ' ilâclardur.	Faşd lâzımdur elbette.	Muğallizâtd an ḥazer.	Isırğuda beyân olunan tedbîrdür.
Ḥumre: Yaşşı yaşşı kabarçıklard ur ve levni kan gibidür.	Mâddesi ğalîz ve ḥârr şafradur.	Serî' dür ḥummâsı varısa.	Aḥmerdür ḥummâsı varısa.	Laṭîf ve ḥafîf ta' âmlar ve mâ-yı şa' îr.	Her şabâḥ nîlüfer ve hindibâ şerbetlerini rubb-ı terencübîn ve sükker ve şirḥışk ile telyîn ideler ve ḥabb-ı Mâsercüye ve ḥabb-ı cereb ve şâhtere-i müdebbere vireler ve sirkenüñ çökeğine kurş-ı aḳâkıyâ ve kurş-ı kâfûr zamm idüp tıllâ ideler.	Derince faşd lâzımdur.	Muğallizâtd an ḥazer.	Isırğuda beyân olunan tedbîrdür.
en-Nüfatât: Kabarçıklard ur, ba' zısı şulı ve ba' zısı kuru olur.	Dem ile şafradan olur.	Ḥummâsı olmağla serî' ve muḥtelidür.	Ḳan renginde olur.	Laṭîf ve nefîs ve ḥafîf ğidâlar ile mercimek a' lâdur.	Bedeni ḥabb-ı eyâric-i lûğazyâ ve ḥabb-ı benefsec ve ḥabb-ı kûkiyâ ve eyâric-i Câlinûs ile tenkiye idüp maṭbûḥ-ı 'unnâb ve sübüstân ve şarâb-ı sefercel her kaḅıısı olurısa on dirhem gül-âb ile ezüp vireler ve mâ-yı rummâneyn daḥı vireler. Eger kabarcık çok ise üzerine ba' de't-tenkiye merhem-i isfîdâc veyâ merhem-i mürde-senc	Faşd lâzımdur elbette.	Muğallizâtd an ḥazer.	Benefşe ve 'unnâb ve sübüstân ve sefercel ve sezâb ve za' ferân yağları terkîb idüp merhem-i isfîdâcla süreler.

					süreler.			
Şerāde: Kurdaşenidür .	Lā-būd demden olur.	Mütemevvicdür.	Ahmer kanıdır.	Piliç şuyı ve isfanāh ve kabağdur.	Fi'l-hāl faşd eylemezlerse cāyız ki deme ihtirāk 'arız olup hummā-yı muhrıka ola. Ba'de'l-faşd maṭbūh-ı hıyārşenbe ve maṭbūh-ı helilec ve maṭbūh-ı fevākih vireler.	Elbette ve elbette faşd lāzımdır.	Muğallizātd an hāzer.	Ayva ağacı dibinden toprak alup bir miqdār şu ile ve dühn ile ezüp gövdesine süreler.
[32b] Māşirā: Yüzde ve elinde ve başında olan çibancıklardu r.	Demevidür.	Eşihhādur.	Eşihhādur.	Hafif ta'āmlar ve şürbālardur.	Şarāb-ı temr-i Hindī ve maṭbūh-ı fevākih ile terencübīn ve şırhışk ezüp vireler ve huqne-i leyyine idüp sirkencübīn-i sādec ve kurş-ı tabāşir ve mā-yı şa'ir ile olmuş şarāb-ı rummāneyn vireler ve kabzdan ma'cūn-ı hıyārşenbe ile şıyānet ideler.	Kıfālden faşd lāzımdır.	Muğallizātd an hāzer.	Şandaleyn ve karanfūl ve aḳākiyā ve māmīşā ve mersin yağlarını terkīb idüp sirke merhemi ile süreler.
Ṭā'ūn: Yumurcağdu r ne'üzū-billāh buṭda ve kulak ardında ve koltuğda olur.	Hevānuñ ve şularuñ 'ufunetinden ve ahlātuñ ta'affününden hāşıl olur.	Ġāyet ki serī'dür mevciden dağı ziyāde hareket üzeredür.	Ahmer kanıdır.	Ekşiler ve tūrşiler belki şişmiş mercimek ve piliç şuyıdır.	Şarāb-ı hummāz ve şarāb-ı ütrüc ve şarāb-ı turunc ve şarāb-ı tuffāh ve şarāb-ı sefercel ve rummān-ı hāmız ve ribās; bu eşribeyi gül-āb ile ezüp vireler ve şu yirine lisān-ı şevr ve mā-yı şa'ir vireler ve bārid ve müferrih-i yāḳūti ve devā-yı misk-i hulv ve şarāb-ı harir ve şarāb-ı misk ve rubb-ı līmūn ile ezilmiş şarāb-ı 'ūd virüp hevā-yı bārid istişmām itdürmege sa'y	Faşd itmeyeler meger zāhir olmazdan evvel ola.	Ṭatlu ve müleyyin olan ta'āmlardan hāzer.	Kāfur ve gül-āb ve şandaleyn bir yirde halṭ u mezc idüp bir mişremeyi baturup eline vireler ve panzehir ve tin-i Ermenī ve kurş-ı kāfur şuya koyup vireler.

					ideler.			
Ākile: Türkisi yinür marazdur ne' ūzü- billāh.	Rūh-ı hayvānī fāsīd olup a' zāya vāşıl olmaduđından olur.	Eşihhādur.	Eşihhādur.	Ĥafīf ve laţīf ta' āmlardur, mercimek ve pazı ve kıbaķ būrānisi it' ām ideler.	Eger ' ūzvuñ levni müteğayyir olup kıurımış ise elbette kıať oluna, degül ise tīn-i Ermenī ve tīn-i maĥtūm ve aķāķiyā ve fūfel ve şandal bir yirde cem' idüp sefūf renginde olduķda üzerine ekeler ba' dehu arpa unı ve burķaķ unı ve baķla unı ve zāc-ı Kıbrıs ve çiğ şebb ve çam kıabuđı bir yirde daķķ u saĥķ idüp yara üzere uralar ve aşl himmeti ma' cūn-ı ĥıyārşenbe ve maţbūĥ-ı kıanţuryūn ve eyāric-i lūğāzyā ile tenķiyeye şarf ideler.	Faşd oluna; belden yuķaru ise ekĥalden, aşağı ise bāsiliķden.	Muğallizātd an ĥazer.	Nīlūfer üç dirhem ve sūkker on dirhem, gül-āb otuz dirhem bir yirde kıaynadup bundan ĥāşıl olanı dühn-i benefşe ve dühn-i merzencūş ile terķīb idüp maĥall-i vereme tīlā ideler.
ed-Dübeyle: Ĥacmi büyük iri çıbanlardur. Ĥalk buña kıalbur çıbanı dirler.	Şalābeti ziyāde olur, degme ĥāl ile oñulmaz.	Ĥummāsı varısa seri' dür.	Ĥummāsı varısa aşfer ve aĥmer kıanıdur.	Ĥafīf ve laţīf ta' āmlar yiyeler.	Maţbūĥ-ı senā-yı Mekki' ve maţbūĥ-ı helīlecāt-ı erba' a ve maţbūĥ-ı şāhterac ve ĥabbu'l-cereb ve merhem-i dāĥiliyūn urup soñra lāzım olan tedbiri ideler.	İmtilā varısa faşd cāyızdır.	Muğallizātd an ĥazer.	Issı şu ve şābūn ile yuyup nuđc gelmiş ise nişter ile delüp merhem-i bāsiliķūn ve merhem-i Mışri' ile ' ilāc ideler.
[33a] es- Sela': Ĥalk buña şır- pençe dirler. Üç nev' dür.	Üç cinsi daĥı balğam-ı ğalīzeden olur.	Ĥummāsı olmağla nabzı seri' ve muĥtelif olur.	Aĥmer ve aşfer ve nāriyyü'l- levndür.	Noĥūd-āb ve ısfanāĥ ve kıbaķ būrānileri virile.	Her şabāĥ on dirhem kıaynamış rāziyāne şuyı ile on dirhem gülbeşeker vire. Eşer-i nefĥ zāĥir olduķda ĥabb-ı eyāric ve eyāric-i lūğāzyā ve ma' cūn-ı ĥıyārşenbe ile birķaķ kerre	Lāzımdur.	Muğallizātd an ĥazer.	Çekirdegi çıķmış kıızıl üzüm ve muķl-i ezraķ ve kireç ve şābūn ile merhem idüp zımād ideler

					telyîn idüp ba' dehu maṭbūh-ı kantauryūn vireler. Bundan soñra merhem-i dāhiliyūn urup elbette lekese varısa ka' rından sela'ı uyup çıkaralar ve yirine zerūr-ı Cālīnūs ṭolduralar, üzerine sela' miqdārı kuruşun şahifesein kapayup bağlayalar. Bundan soñra yağsız merhem ile 'ilac eyleyeler.			ba' dehu dār-ı fūlfūl ve dārçīn ve hūlencān ve nişadır; bunları meshūken bir bir sirke ile ve yumurda şarusı ile merhem ideler.
Cüderi	Ġaleyān-ı demden olur. Aşl mādde dem-i hayz dur ki rahm-i māderde ğidā idüp bedeninde kalmışdur.	Humması varısa mütemevvedür, degül ise vasaṭdur.	Turunciyü' l-levndür.	'Unnāb ile bişmiş mercimek.	Şarāb-ı 'unnāb ve şarāb-ı kādī ve şarāb-ı hışım ve şarāb-ı rummān ve şarāb-ı şandal ve şarāb-ı nārenc ve şarāb-ı ütrüc ve şarāb-ı hummāz vireler ve gözlerini şavuk şu ile 'av[rat] südini bir yire cem' idüp ṭamzırmağ ile şıyānet ideler. Eger uyumazsa şarāb-ı haşhāş ile tüt şarābını bir yire berāber cem' idüp mā-yı bādrenbūye ile ezüp bir miqdārını ğargara ve bir miqdārını ışkā ideler.	Şaĝir degül ise kīfālden lāzımdur, şaĝir ise baldırlarında n hacāmat idüp şişe çekeler.	Müleyyin olup ğalīz ve seyyāl olandan hazer.	Şandaleyn ve māmīşā ve summāk ve ışkāfīs ve küşüş şularıyla kuruş-ı aķākiyā ezüp bedenine tıla ideler.
Ġübā: Temregidür.	Ekseriyā hūdūşı mirre-i sevdādan olur, ruṭūbet ğalīb olmağla	Eşihhādur.	Eşihhādur.	Hafif ve laṭif olan ğidālardır.	Faşddan soñra maṭbūh-ı eftimūn ve maṭbūh-ı helilec ve maṭbūh-ı hıyārşenbe ve ḥabbu'z-zehab ve ḥabb-ı Fireng ve ḥabbu's-sevdā ve	Taḥammülü ne göre.	Muĝallizātd an hazer.	Keçi bögreği yağı ve ördek yağı ve bādām ve benefşe ve şahterec ve

	balgam-1 sevdā ile intifāh ider ve zāhir olur.				ḥabb-1 Māsercūye, çitlenbik saķızına zeyt yağı ve erik şamğı katup sirke ile bedenine süreler ve küşeyrāyı sirke ile ışladup ve süzüp bir ol kadar keler necesi zamm idüp kũbāyı bıçaķ arķası ile yā bir meṭāf ile kızarınca kıziyup üzerine süreler.			mersīn ve muğās; bunların yağlarını bir yire terkīb idüp bedenine tũlā ideler.
Cereb: Uyuzdur, ellerde ve ayaklarda ve buṭlarda olur.	Ḥudūşı şafredān veyā muḥterik sevdādan veyā demden veyā balgamdan olur.	Eşihḥādur.	Eşihḥādur.	Ġalīz olmayup laṭif olan ğidālar.	Her şabāḥ ‘unnāb ve sũbüstān ve benefşe ve hindibā şarābı içürüp bu mezkũrātı ḥāli üzere üçer dirhem kaynadup üsrũbī ile terencũbīn ve şırḥıřķ katup içeler. Vaķtā ki nuḍc zāhir ola maṭbũḥ-1 heĩlec ve şabr ve türbũd ile maṭbũḥ-1 senā- yı Mekki ve ma‘cũn-1 üsrũbī ve maṭbũḥ-1 eftĩmũn ve ḥabb-1 iřṭuḥamiķũn ve ḥabb-1 şāhterec ve eyāric-i Cālĩnũs u lũġāzyā ve şāhtere-i müdebber vireler.	Cereb raṭb ise ve yābis ise faşd lāzĩmdur.	Muğallizātd an ḥazer.	İşķāfıř ve şāhterec ve merzencũş ve sezāb ve kemāderiyũs; bu yağları kibrĩt ve zāc ve mā-yı verd ile merhem idüp sũrineler.
[33b] Māl-i Fireng: Ya‘nĩ Fireng zaḥmetidür.	Cereb gibidür nihāyet şac bdur.	Muḥtelifdür.	Aḥlāta göre istidlāl olınur.	Ġalīz olmaya.	‘Ādetçe cereb ‘ilācı gibi ‘ilāc olunur. Nihāyet ḥabb-1 Fireng ve ma‘cũn-1 çũb-1 Çĩnĩ ve Fireng zaḥmetine maḥşũş olan yağlar ve sefũf-1 ḥabb-1 şabr yine içmek lāzĩmdur.	Taḥammũlü ne göre.	Muğallizātd an ḥazer.	Cerebde beyān eyledũgũmũz yağlar ve Fireng uyuzuna mensũb olan yağlardur.
Cũzām:	Sevdānuñ	Zac ĩfdür.	Bulanıķdur,	Ḥafĩf ve laṭif	‘İlāc demek bidāyetinde	Şah ṭamarı	Muğallizātd	Kezālık Fireng

Ma' lümdur ne' üzü-billâh.	rikkatinden ve bedene intişârı cihetinden olur.		siyâha mâyıldür.	gıdâlar.	olur yoğsa teferruk-ı ittişâlden şoñra ' ilâc olmaz. Bizüm muqaddime-i cüzâm didüğümüz maraz temregi ve tuzlu balgâmdur ki bedeni muhit ola. Bu taqdirce eyâric-i lügazyâ ve maṭbüh-ı eṭimün ve maṭbüh-ı kayşüm ve merâk-ı eṭî ve Fireng zaḫmetine maḫşüş olan devâlar virile.	yanında vâkı' vidâcuñ ikisinden bile faşd oluna.	an hazer.	zaḫmetinde yazılan edhândur.
el-Baraş: İnsânunı teni siyâh siyâh alaca olmaḫdur.	Sebebi kuvvetün za' fi ve balgâmunı kan üzerine gâlib olduğıdur.	Eşihhâdur.	Siyâha mâyıldür.	Hâfif ve laṭif olan gıdâlar ve noḫud şuyı ile perverde olmuş bürâniler.	Her şabâh anisün ve bādrenbüye kaynadup şuyına 'aselî gülbeşeker katup cüllâb idüp içeler ve ḫabb-ı şabr ve eyâric-i lügazyâ ve ḫabb-ı gârikün ve ḫabb u eyâric-i hürmüs ve eyâric-i Câlînüs ve ma'cün-ı kelkelânic virile ba' dehu zernih-i aḫmer ve uşak ve ḫardal ve çörek otı ve büre ve şeytarec ve kibrıt ve kışr-ı aşı-ı keber ve 'âkırkarhâ ve kündüs meshûken küşeyrâ ile ki ezilmiş ola bedenine süreler.	Lâzım degül.	Ġalîz ve tuzlu ve raṭb ve yâbis olan gıdâlardan hazer.	Ḫardal ve şüniz ve şeytarec ve kışr-ı aşı-ı keber ve 'âkırkarhâ ve kündüs yağlarını terkib idüp içine bir miqdâr nüre katup bedenine tıla ideler.
el-Behâç: Bu daḫı baraş gibidür. Nihâyet bu beyâz	Sebebi iḫrâk olmuş ruṭubetdür, kuvvet-i dâfi' a 'urūḫunı	Eşihhâdur.	Eşihhâdur.	Noḫud şuyı ile keklik ve tavuḫ ve çil ve dürrâc etleri	Kezâlik ' ilâcı baraş gibidür, nihâyet bununı tılası gayrıdur. Müfettit budur: Şeytarec ve fuvve ve kündüs ve ḫardal ve sirke	Lâzım degüldür.	Kezâlik baraşda olan gibidür.	Baraşda olan tedbirdür.

alacadır.	mecrāsından def' ider.			nāfi' dūr.	meshūken güneşde sürine. Bir ğayrı dürlü daħı aṭa şoğanı ve sirke ve türmüs meshūken sürine. Baraşda zıkr olunan ma'ācīni daħı isti' māl ide.			
[34a] Bādişnām: Yüzde ifrātla yanık gibi ħumret olmaḡdur.	Ekşeriyā kışlarda ve bārid hevālarda olur bir maraḡdur.	Eşihhādur.	Eşihhādur.	Mümkin olan mertebe perhīz lāzımdur.	Tenkiyeden şonra tebrīd ve taltīf idüp sirkencübīn-i şāhterac ve ma'cūn-ı ħıyārşenbe ve sefūf-ı sevdā ve sefūf-ı mā-yı cūbn ve cüzām beyān eyledüğümüz 'ilāclardur.	Faşd ve hacāmat def' ātla lāzımdur.	Muġallizātd an ħazer.	Baraşda ve behaḡda beyān olunan tedbīr ile 'amel oluna.
Dā'ü's-Şa'leb ve Dā'ü'l-Ĥayye: Dā'ü's-şā'leb yüzde saç ve şaḡal dökülmeḡdür . Dā'ü'l-ħayye hem kıl gibidür ve hem derisi pul pul dökülür.	Aħlāt-ı rediyye cild altında ħabs olmaḡdan olur. Ağdiye-i laṭīfeyi şā'ra vuşūle māni' olur.	Eşihhādur.	Eşihhādur.	Merdümeḡ ḡarūresi ve bādām ḡariresi ve isfanāḡ a' lādur.	Şarāb-ı 'unnāb ve şarāb-ı benefşe ve şarāb-ı rībās ve yüzini iri ħırḡa ile kızarıncı ovup üzerine zūfā-yı raṭb ve başal-i 'unşul ve şarımsaġ ve ħardal ve şarp sirke süreler ve her gün ḡaynamış rāziyāne şuyı ile şarāb-ı 'ırḡ-ı sūs-ı müdebber ve ḡabb-ı kūḡiyā ve eyāric ve ḡabb-ı şabr ve türbūd ve maṭbūḡ-ı ḡanzal ve maṭbūḡ-ı ġariḡūn virile ve sirkencübīn-i 'unşulī ile ġarġara vireler.	Ḥacāmat ve faşd lāzımdur.	Muġallizātd an ħazer.	Bādişnāmda ve cüzāmda beyān olunan edhāndur.
El ve Ayak ve Tuṭaḡ Yarılmaḡ tedbīridür.	Bu ma' nālar yübüsetden olur.	Eşihhādur.	Eşihhādur.	Bārid ve raṭb olan ağdiye virile.	Eġer ıssıdan ve şavukḡdan olmuş ise mūm yaġı ve benefşe yaġı ve şıġır iligi ve ḡuyruḡ yaġı ve ḡaṭme ve küseyrā ve şamġ berāber	Zarūret varısa.	Muġallizātd an ħazer.	Benefşe ve ḡaṭme ve ḡaşḡaş ve ḡabaḡ ve türbūd ve zūfā

					idüp tılâ ideler. Eger dâhilde ise maṭbūḥ-ı eḫfīmūn ve helīlec ve maṭcūn-ı türbūd ve şarāb-ı türbūd ve ḫabbu'z-zeheb ve eyāric-i fayḫarā ve maṭcūn-ı ḫıyārşenbe ve la'ūḫ-ı ṭunşul ve ḫabb-ı sefercel virile.			ve ördek ve şıgır iligi ve iç yağın terkīb idüp ḫāricden ve dāhilden tılâ ideler.
Teşennücü'l- Ṭaşab: Siñirler üzere cerāḫat olup siñirler büzülmek ve gerilmekdür.	Bu maraz ḡayetle şedīddür. Zīrā dimāḡa müteṭallıḫdur.	Eşihḫādur.	Eşihḫādur.	Muṭtedildür.	Zeytūn yaḡı ve samḡ-ı ṭasel-i aḫmer ve ferfiyūn bir yire ḫalt idüp sirke ile merhem idüp süreler. Eger cerāḫat başda ise ve dimāḡa vāşıl olmuş ise bir pāre ḫoyun yūñini zıkr itdügümüz edhāna baturup üzerine ḫoyalar.	Dem ḡālib ise faşd oluna.	Muḡallizātd an ḫazer.	Ferfiyūn ve benefşe ve zūfā ve şıḡ-i Ermenī ve ḫayşūm ve mersin yağları ḫırmızı bal mūmiyla terkīb idüp ṭamel ideler.
[34b] Ḡuşşatü'l- Kelbü'l- Kelib: Türkisi ḫuduz ṭalamaḫdur, vecaṭ peydā olur ve āvāzı ṭutılır ve şusuzluḫdan helāk olur.	Bir niçe gündən soñra eḫkār ve zūnūn ve cūnūn ṭarīz olup inḫırık ṭutar ve deli olup ḫalvet sever.	Muḡāyir ve muḫtelif olur.	Bevli ḫabs olup taḫāṭur ider.	Piliç ve dürrāc ve semüz ṭavuş etleri virile.	Yarasını oñulmaḡa ḫomayalar ve daḫı şışeler çekeler tā ki ziyāde ḫan çıḫa. Birḫaç kerre ḫacāmat ideler ve yarası üzere zencār ve ṭuz ve ferāşiyūn ve nūşādır ve zāc ve başal-ı ṭunşul ve sezāb ve rāşuḫt terkīb idüp uralar ve ḫabb-ı senā-yı Mekki ve maṭbūḫ-ı helīlec ve eḫfīmūn ve ḫabb-ı ḡarīḫūn ve şarāb-ı bādrenbūye ve mā-yı cūbn ve sefūf-ı cūbn ve eyāric-i lūḡāzyā virile.	Birḫaç kerre faşd ve ḫacāmat eyleyeler.	Ḡalīz ṭaṭāmdan ḫazer.	Ferāşiyūn ve nūşādır ve ṭunşul ve sezāb ve neşā ve helīlec ve eḫfīmūn ve ḡarīḫūn ve bādrenbūye yağlarını terkīb idüp başına ve şadrına sürmek gerekdür.

Gevher-i deryā-yı hikmet kim odur
Seyyid-i ‘ālī-neseb zāt-ı şerīf

Devr-i ‘irfānında gelse Bū ‘Alī
‘İlm-i hikmetde añā olmaz ħarīf

‘Aql-ı derrākīne nisbetle anuñ
Niçe Eflātūn olur dūn u saĥīf

Tab‘ımı kân-ı me‘ānī eyleyen
Zātını gevher gibi kılmış nazīf

Sa‘y idüp te’līfin itmām eyledi
Cevrī-i çāpük-ķalem ‘abd-i za‘īf

Oldı bu tārīĥ anuñ itmāmına
Cehdle yazıldı Enmūzec laĥīf⁷

في سنة ثمان و ثلاثين و الف من الهجرة النبوية عليه افضل السلام والتحية⁸

⁷ Cevrī’ye ait olan bu tarih düşürme şiirine Hüseyin Ayan tarafından yayımlanan *Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni* adlı eserde rastlanılmamıştır.

⁸ Hz. Peygamber’in, selam ve bereket onun üzerine olsun, hicretinin 1038’inci senesinde...

Sonuç

Tıp ilmi konusunda edindiği tahsil sonucu Osmanlı Devleti'nde sahanın en üst mertebesi olan hekimbaşı payesine erişen Emîr Çelebi, 1622'den vefat ettiği 1638 yılına kadar olmak üzere yaklaşık 16 yıl hekimbaşılık görevini ifa etmiştir. Emîr Çelebi gerek tahsiliyle gerekse karşılaştığı hastalıklara karşı sunduğu tedavi usulleriyle elde ettiği birikim sonucu 1034/1625 yılında evvela *Enmûzecü't-Tıbb* adlı eserini yazmış, ardından 20 Cemaziyelevvel 1036/6 Şubat 1627 yılında ise *Enmûzecü't-Tıbb'* da ele aldığı hususları daha pratik bir hâle getiren *Netîcetü't-Tıbb* isimli eserini kaleme almıştır. Müellif, *Netîcetü't-Tıbb'*ı İstanbul'da açtığı dükkânda/klinikte kendisinin olmadığı zamanlarda yanında çalıştırdığı Alî ismindeki yardımcısına kolaylık sağlama amacıyla kaleme almıştır. Her ne kadar yazılma amacı bu şekilde olsa da eserin baştan sona cetvelle çizilmiş bir tabloda oluşan tertibi ve pratik bir şekilde verilen bilgilerin kullanılabilirliği; *Netîcetü't-Tıbb'*ı, tıp sahasındaki diğer eserlerden ayırt etmektedir. Dolayısıyla hekimlere özet bilgiler içeren pratik bir el kitabı mahiyetinde olan *Netîcetü't-Tıbb*, yöntem açısından sunduğu yenilikle özgün bir eserdir.

Emîr Çelebi'nin *Netîcetü't-Tıbb* adlı eserinde toplam 129 hastalık 9 sütundan oluşan bir tabloda ele alınmıştır. Bu sütunlarda kısaca söz konusu hastalıkların tarifleri, sebepleri, belirtileri ve tedavi yöntemleri üzerinde durulmuştur.

Teknolojinin olmadığı dönemlerde önceki deneme, yanılma ve tecrübeler tıp ilmi açısından önemli bir yer teşkil etmiştir. Tabipler, konuyla ilgili kendilerinden önce yazılmış eserlerdeki bilgileri kendi deneyimleriyle harmanlayarak tedaviler sunmuş ve bu tedavilerden elde ettikleri sonuçları ele alan eserler yazmışlardır. İşte bu minvalde yazılan eserlerden birisi de 17. yüzyılda 16 yıl gibi uzun bir süre Osmanlı Devleti'nin hekimbaşısı olan Emîr Çelebi'nin kaleme aldığı *Netîcetü't-Tıbb* adlı eseridir. Çalışmamızda bu eser ele alınıp eserin metninin transkripsiyonlu olarak Latin alfabesine aktarılmasıyla Osmanlı dönemi tıp literatürü zincirinin bir halkasının daha çözülmesine katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Kaynakça

- Acıduman, A. (2008). Hekimbaşı Emir Çelebi ve Ünlü Eseri *Enmûzecü't-Tıbb'* da Sinir Sistemi Anatomisi ile İlgili Bölümler. *Türk Nöroşirüji Dergisi*, 18(2), 96-103.
- Adivar, A. A. (1982). *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akpınar, C. (1998). Hekimbaşı. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 17, s. 160-161). İstanbul: TDV Yayınları.
- Alptekin, A. H. (2023). *Seyyid Emîr Mehmed Çelebi'nin Enmûzecü't-Tıbb Adlı Eseri (Metin-Tıbbî Söz Varlığı)*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Altıntaş, A. (1993). Osmanlı İmparatorluğunda Hekimbaşılığın Lağvı Meselesi. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, (5), 52-58.
- Atlı, H. H. (2021). *XVII. Yüzyıl Hekimbaşısı Emir Çelebi ve Eseri Enmûzecü't-Tıbb*. Doktora Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.
- Ayan, H. (1981). *Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Bağdatlı İsmâil Paşa (1955). *Hediyetü'l-Ârifin, Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*. C. II. İstanbul: Maarif Basımevi.

- Bayat, A. H. (1999). *Osmanlı Devleti'nde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Budak, M. (2022). *Geleneksel İslam Tıbbında Mizaçlar ve Tedavi Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Bulut, A. (2019). Tablâvî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. EK-2, s. 569-570). Ankara: TDV Yayınları.
- Bursalı Mehmed Tâhir Bey (1975). *Osmanlı Müellifleri* (haz. İsmail Özen). C. III. İstanbul: Meral Yayınevi.
- Demirhan Erdemir, A. (1995). Emîr Çelebi. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 11, s. 129-130). İstanbul: TDV Yayınları.
- Doğan, Ş. (2010). XVI. ve XVII. Yüzyıl Başlıca Türkçe Tıp Yazmaları ve Buldukları Kütüphaneler. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*, 18(3), 162-177.
- Emîr Çelebi. *Netîcetü't-Tıbb*. Nuruosmaniye Kütüphanesi, 4221/3.
- Erünsal, İ. E. (2007). Reddâde. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 34, s. 515). İstanbul: TDV Yayınları.
- İhsanoğlu, E. vd. (2008). *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi* (ed. Ekmeleddin İhsanoğlu). C. I. İstanbul: IRCICA Yayınları.
- İzgi, C. (2019). *Osmanlı Medreselerinde İlim Riyâzî ve Tabîî İlimler*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Mîr Hidâyet Hisârî (1384). *Türkçe Kadîm Tıbbî Kitâblar*. Tahrân.
- Sarı, N. (1998). Hekimbaşı: Osmanlı Dönemi. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 17, s. 161-164). İstanbul: TDV Yayınları.
- Serin, S. (2020). *Osmanlı Devleti'nde Hekimbaşılık Müessesesi*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.